

(સરકારી તથા વડોદરા રાજ્યના
કેઢવણીખાતામાં ચાલતી)

બાલ-ગરબાવઢી

કર્તા

ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ સાક્ષર

સ્વ. નવલરામ લક્ષ્મીરામ.

પ્રાવૃત્તિ રૂપ મી.

નકલ ૧૦,૦૦૦

૧૯૧૮

કિંમત ૦-૩-૬

स्वर्गस्थ साक्षर

नवलराम लक्ष्मीरामना

पुत्र

धीमतराम नवलरामे

गद्यपद्यात्मक रचेलुं

विष्णुशर्मा कृत

हितोपदेशानुं

साध्यांतर

किंमत ३. १.

मणवानुं ठेकाणुं:—

ज्योत्सेसर कर्मनदास नारणदास—मुद्रत.

गुजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गुजराती कॅपीराइट विभाग]

अनुक्रमिक: ७५५२

वर्गिक

पुस्तकानुं नाम: ८१५ ३१२८० ०५५

विषय ५००:९

The Department of Public Instruction, Bombay.

BAL-GARABAVALI

OR

A SONG-BOOK FOR GIRLS

BY

The LATE NAVALRAM LAKSHMIRAM,

Principal, Training College, Kathiawar.

बाल-गरबावली.

કર્તા

રા. રા. નવલરામ લક્ષ્મીરામ.

પ્રસિદ્ધ કર્તા

ગં. દવ. વસુમતિ ધીમતરામ નવલરામ-મુરત.

આવૃત્તિ ૨૫ મી.

આ પુસ્તકની માલિકી સન ૧૯૬૭ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે

ધીમતરામ નવલરામે નોંધાવી છે.

સંવત્ ૧૯૭૪—૪૦ સં ૧૯૧૮

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૭૬૫૨

છપાતી પ્રસિદ્ધ કરનાર—જં. સ્વ. વસુમતિ ધામતરામ નવલરામ
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ડે. કેળાપીઠ-સુરત.

છાપનાર—હાકોરદાસ માનસિંહ.

છાપવાનું ડે. “ સુરત સીટી ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ,

ચૌટાના પૂલ ઉપર-સુરત.

પ્રસ્તાવના

મનની કેળવણીમાં : અભ્યાસ : એ એક અવશ્યનું સાધન છે; સારી કવિતા : માણસનાં રસગાન તથા કલ્પનાને કેળવણીથી પ્રકુલ્લિત કરે છે; તેને સારૂ સુખનું એક નવું તથા અખૂટ બાંં ઉધાડે છે; અને મનની ઉંચી વૃત્તિઓને જાગૃત કરી તેની પાસે ઉંચાં કર્મ કરાવે છે. શાસ્ત્રના અભ્યાસથી પરિપક્વ થએલી બુદ્ધિને કોમળ, ચપળ, ઉમંગી તથા ઉદાર કરનાર સારી કવિતાજ છે.

પણ બાળ કેળવણીને લાયક કવિતા મળવી મુશ્કેલ પડે છે; કેમકે કવિતા ધણું કરીને પોતાની અવસ્થાનોજ રસ વર્ણવી જાય છે, અને બાલ્યાવસ્થાના રસ અને કલ્પનામાં ઉતરવું એ બહુ અઘરું છે. એ કારણથી સઘળી ભાષામાં સારી બાળ-કવિતા થોડીજ દીઠામાં આવે છે. આપણી ભાષામાં તેની કેવળ ખોટજ છે.

એ ખોટ પૂરી પાડવાને અર્થે મારો વિચાર ઘણા વખતથી યથાશક્તિ કાંઈ કરવાનો હતો, અને તેથી કેળવણી ખાતાની તરફથીજ ગરબાવળીની માગણી આવતાં મેં તે ઉમંગથી ઝીલી લીધી છે. એમાં ધારેલી મતલબ કેટલી પાર પડી છે—એટલે એમાં રસ કેટલો આવ્યો છે, અને તેમાં તે બાળકથી ગ્રહણ થઈ શકે એવો કેટલો છે—એનો નિર્ણય કરવો એ બાળ કેળવણીના ચતુર અનુભવીઓનું કામ છે. ગરબીઓ કેવી રીતે ગાવી તે જાણવાને સારૂ

તેને મથાળે એક પ્રસિદ્ધ * કડી મૂકવાનો રિવાજ છે, પણ તે પ્રમાણે કેટલાંક કારણોથી આ ચોપડીમાં થઈ શક્યું નહિ, તે છતાં તેનો પદ્ધત્ત્વ તો જણાય એમ ધારી મેં તેનાં સાંકેતિક નામ ત્યાં લખ્યાં છે:—જેમકે ચોચોકા એટલે ચાર ચાર માત્રાના ચાર ગણુ જેના પ્રત્યેક ચરણમાં સમાયલા છે તે. અ, ઇ, ઉ, ઓ, વગેરે નામને અંતે જે પ્રત્યય લગાડ્યા છે તેમાં પણ મર્મ રહેલો છે, પરંતુ તે સઘળો વિસ્તાર આ ઠેકાણે આપી શકાતો નથી.

મુ૦ રાજકોટ, તા૦ ૬ ફી સપ્ટેમ્બર, ૧૮૮૭.

ન. લં.

* પણ એની જરૂર જણાવવાથી સન ૧૮૭૬ ના એપ્રિલ માસના ગુજરાતશાળાપત્રમાં એ પ્રસિદ્ધ કડીઓ મેં મહેતાજીની જાણને માટે બતાવેલી છે.

સાંકળીઉં.

વિષયનું નામ.

પૃષ્ઠ.

(ગ્રીજા ધોરણ સુધી ભળનારીઓને સારુ.)

બાલપ્રાર્થના	૧
વા'લી બેન... ..	૩
છોડીઓની ઉજાળી	૪
ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ ભાગ ૧ લો	૬
” ” ” ૨ જો... ..	૭
” ” ” ૩ જો	૯
નિશાલનું વર્ણન	૧૦

(ચોથું ધોરણ ભળનારીઓને સારુ.)

દેશ્વરનું સ્તવન... ..	૧૨
ચોમાસાની શરૂઆત	૧૩
જનાઘરની જાન... ..	૧૪
ભળવાનો ઘસત જાય છે... ..	૧૬
માયાના ગુણ	૧૮
ચોમાસાના ચાર માસ	૨૦

(પાંચમું ધોરણ ભળનારીઓને સારુ.)

માતૃસ્તવન	૨૨
ગુજરાતની મુસાફરી	૨૪
ચૈત્રમાસનું ચિત્ર... ..	૩૦

विषयनुं नाम.	पृष्ठ.
वैशाख मासनुं चित्र	३१
जेठ मासनुं चित्र	३२
भक्तिनुं परोढीउं	३३

(छट्ठुं धोरण भणनारीओने सारु.)

प्रभातवर्णन	३३
इतिहासनी आरंसी	३५
वसंतवर्णन	३७
गुणनुं कजोडुं अथवा वहेमी स्त्रीनुं वर्णन	३९
बाललग्नां तमाम नुकसान	४१

(फीमेल ट्रेनिंग कोलेजने सारु.)

लाडी विदाय गरबी १ ली... ..	४२
„ „ २ जी	४४
„ „ ३ जी	४६
„ „ ४ थी	४७
स्त्रीस्वरूप	५१
नीतिनो चीलो... ..	५३
‘मारी भरतभूमि’ एक स्वदेश स्तोत्र	५५
एक वेण राखबा विषे	५८
ठ नाहि बोलवा विषे	६०
बालक पर प्रीति ए स्त्रीनुं भूषण छे... ..	६२
विश्वभरनो उपकार	६३

બાલ પ્રાર્થના.

ઘોઠા (માપ ચોથોડા.)

માગું માગું, છો ઈશ્વર આપ રે,
પ્રાણી માત્રના મા ને આપ રે;
જેની શક્તિનું નહિ કંઈ માપ રે,
પાય લાગું, માગું પ્રભુ આટલું.

૧

માગું માગું પ્રથમ તમ પ્રેમ રે,
રાખો રાખો અમ પર રહેમ રે;
તમ રહેમેજ રહ્યોએ ક્ષેમ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.

૨

માગું માગું કુશળ મારી માતને,
માગું માગું કુશળ મારા તાતને;
માગું કુશળ ભાંડુઓના સાથને,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.

૩

માગું માગું, અમને તમે પાળજો,
અન્ન વસ્ત્ર ને આપરૂ આલજો;
જન સર્વનાં સંકટ ટાળજો,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું,

૪

માગું માગું, હું આશી વાલને,
આપો આપો, સુખુદ્ધિ હું પાળને;

કાપો કાપો કુતર્ક કુચાલને,	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૫
માગું માગું, માયાપની સેવ રે,	
સદા સાચુંજ બોલ્યાની ટેવ રે;	
મારા મનનો, હરો અહમેવ ^૧ રે,	
પાય લાગું, માગું પ્રભુ આટલું.	૬
માગું માગું, માયાળુ સ્વભાવ રે,	
મીઠા બોલ, ને સૌ પર ભાવ રે;	
છે જોથીજ જગમાં નિભાવ રે,	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૭
માગું માગું, સુમાર્ગ બતાવ રે,	
મારા દોષમાં દયા તું વસાવ રે;	
પરમારથ ^૨ પૂર્ણ ^૩ કરાવ રે,	
પાય લાગું. માગું, પ્રભુ આટલું.	૮
માગું, વિધાનું વ્યસન ^૪ લગાડજે,	
મારી અંતર આંખો ઉઘાડજે;	
શુદ્ધ સત્યનો સુરજ ઉગાડજે,	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૯
મેં આ માગ્યું, હું માગવા જોગરે,	
બાપ આપ છો આપવા યોગ્ય રે;	
હવે આપો જે હોય યોગ્ય ^૫ રે,	
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું.	૧૦

૧ અહંકાર. ૨ જીવનું કલ્યાણ થાય એવાં કામ. ૩ બરાબર.

૪ ટેવ. ૫ નુકસાન વગરનું.

નિશાલે જતી છોડીનું વર્ણન-વા'લી બેન

ગરબી (થોથોકા)

મારી * વા'લી બેન છે બહુ છોટી બે,	
પણ ડા'પણમાં મોટી બે.	૧
મારી વા'લી બેનને નહિ રાઠો બે,	
હસતીજ આખો દા'ડો બે.	૨
મારી વા'લી બેન વાંછે વહેલી બે,	
ઊઠે સૌથી પહેલી બે.	૩
મારી વા'લી બેન દાતણ નિત્યે બે,	
કરે, ને નાહે પ્રીતે બે.	૪
મારી વા'લી બેન વાળ ઝાળાવે બે,	
રોજ કપાળ લુછાવે બે.	૫
મારી વા'લી બેન સો સુધી ગણતી બે,	
ભાવે "ભૂ પા" બણતી બે.	૬
મારી વા'લી બેન ચાલી નિશાળે બે,	
ચૂકે નહિ કો કાળે બે.	૭
મારી વા'લી બેન સિલેટ સાહી બે,	
દીસે છે બહુ ડાહી બે.	૮
મારી વા'લી બેન પેન તો માગે બે,	
સોને વા'લી લાગે બે.	૯

*જ્યાં આણું (') અધ્યાહાર ચિહ્ન મૂક્યું હોય ત્યાં કોઈ ઉકારનો ઉચ્ચાર છે એમ જાણવું. જેમકે વા'લી એ વહાલી લખ્યું હોય ત્યારે જેમ વાંચીએ છીએ તેમ વાંચવું.

મારી વા'લી બેન ઠમ ઠમ ચાલે ને,	
ચોપડી હાથમાં ઝાલે ને.	૧૦
મારી વા'લી બેન પાઠ કરે છે ને,	
સૌમાં સરસ ઠરે છે ને.	૧૧
મારી વા'લી બેન વાંચે વાતો ને,	
હરખ સરવને થાતો ને.	૧૨
મારી વા'લી બેન લઈને તાળા ને,	
ગરબી ગાય રસાળા ને.	૧૩
મારી વા'લી બેનના બોલ મીઠા ને,	
દુનીયામાં નથી દીઠા ને.	૧૪
મારી વા'લી બેન વા'લાં લાગો ને,	
મન ગમે તે માગો ને.	૧૫

છોડીઓની ઉજાણો.

ગરબી (અષ્ટચોકા)

સૌ અલોચો હળીમળો આવો, આજ,	
આપણે કરીએ ઉજાણી,	
સૌ કાંઈ કાંઈ ધરથી લાવો. આજ, આપણે ૦	૧
કો લાવી ચણા, કો ધાણી, આજ, આપણે ૦	
કો કોપર ખાંડ તો આણી. આજ, આપણે ૦	૨
કો ખજૂર બોળા લાવી, આજ, આપણે ૦	
કો ચારોળી ચાવતી આવી. આજ, આપણે ૦	૩
કો કહે એ થઈ તો * અજીઠી, આજ, આપણે ૦	

કો	લાવી	બદામે	મીઠી.	આજ,	આપણે	૪	
કોએ	પસ્તાં	સસ્તાં	આણ્યાં,	આજ,	આપણે		
સોએ	* ખોરાં	ખૂબ	વખાણ્યાં.	આજ,	આપણે	૫	
કો	કોકડીએ,	કો	દ્રાખો,	આજ,	આપણે		
કો	લાવો	મુજો	આખો.	આજ,	આપણે	૬	
કો	બરફો	બરફજ	સરખી,	આજ,	આપણે		
જોઈ	બાળક	કૂઘાં	હરખી.	આજ,	આપણે	૭	
કોઈ	પેડો	લાવી	પ્રેમે,	આજ,	આપણે		
નહિ	કોઈથી	ભાગ્યો	કેમે.	આજ,	આપણે	૮	
પણ	પથરથી	તે	હાર્યો,	આજ,	આપણે		
કો	લાવી	લાડવો	સારો.	આજ,	આપણે	૯	
કો	કહે	ખપે	ન અમને,	આજ,	આપણે		
કહું	નહિજ	મૂકોએ	તમને.	આજ,	આપણે	૧૦	
કો	લાવી	સફરપાર,		આજ,	આપણે		
ગુણપાપડી,	મમરા	ખારા.		આજ,	આપણે	૧૧	
કો	લાવી	ગાંઠીયા	ગમતા,	આજ,	આપણે		
તો	તો	ગદ્દ	કરી ગયાં	રમતાં.	આજ,	આપણે	૧૨
કો	લાવી	પકવાન	પાંચે,	આજ,	આપણે		
જોઈ	જીભ	સળવળે	સાચે.	આજ,	આપણે	૧૩	
કોઈ	દળ	મગદળ	ગળગળતું,	આજ,	આપણે		
કોઈએ	આણ્યું	અથાણું	મોંબળતું.	આજ,	આપણે	૧૪	
કો	ખોખો	બરી	ખારેકો,	આજ,	આપણે		
કો	લાવી	પાપડ	સેક્યો.	આજ,	આપણે	૧૫	

કો છાનું છુપાવી લાવી,	આજ, આપણે૦	
પાછી વાળીજ જેવી આવી.	આજ, આપણે૦	૧૬
એન એ તો ચોરી કહેવાએ,	આજ, આપણે૦	
કહ્યા વિના ન લાવવું કાંઈ.	આજ, આપણે૦	૧૭
રોતો આવી એક બિચારી,	આજ, આપણે૦	
નથી આપતી મા કુંઈ મારી.	આજ, આપણે૦	૧૮
એને પ્રેમે પાસ બેસાડી,	આજ, આપણે૦	
સૌએ મોંજ્યાની તો માંડી.	આજ, આપણે૦	૧૯
સૌ બહાલથી વહેંચી ખાઓ,	આજ, આપણે૦	
ખાઈ પીને ગરબા ગાઓ.	આજ, આપણે૦	૨૦

ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ-ભાગ ૧ લો.

ગરબી (ચોથોકા)

રડો! રડો! મુલક ગુજરાત રડો!	
જગદીશે જગતમાં ખૂબ ઘડ્યો!	૧
જ્યાં જુઓ ત્યાં લીલા લહેરજ છે!	
ધનધાન્યે * ભૂધરની મહેરજ છે!	૨
બહુ જુવાર, બાજરી ડાંગર ને,	
ઘઉં ચણા, વટાણા, ઝાલર ને.	૩
ઘણી તુવર, ને મગ, ચોળા જ્યાં,	
મઠ અડદ, મકાઈ, જવ ઝાઝા.	૪
વળો વળો, દિવેલી તલ અળશી,	

આદિ ચોંજે હજારો હજારો કળશી !	૫
એ ગણે ગણાય ન કહું સાચું,	૬
ગુજરાતે પાકે સોનું કાચું !	
કાચું રાખ્યું નથી કંઈ કોરતારે !	
કરી કૃપા ભરતખંડ પર ભારે.	૭
ભૂલો ભુંડી આપણોજ છે ભાઈ,	
કે ગયા ડૂબી દળદર માંહી.	૮
આવો મુલક મળ્યો હોય ખીજને,	
દુઃખ ખોલ જનમમાં ન તે જાણે.	૯
લોક અકલ હુનર નહિ કંઈ આણે,	
જુડો મમત, ગાડરવત બહુ તાણે.	૧૦
મૂકી મમત, આળસ ઈર્ષિ સર્વે,	
દેશ દાઝે ઘૂંમે ઘૂંમે ! ગવં.	૧૧
કરો ગવં ગરબો મુલક પાછો !	
સૂતાં બેઠાં સ્વદેશનું સુખ વાંચ્છો !	૧૨
સંપ સજી ભજી વિધામાતા,	
થઈ હુનર કળામાં મદમાતા.	૧૩
કસી કમર, પલકમાં ખુખારી,	
બહાર પડો ! ફતેહ છે કહું ધારી.	૧૪

ભાગ ૨ જો.

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

ખરે ખરો બગીચો ગુજરાતજ,	
ફાલ્યો ફૂલ્યો ને ફાલ્યો પ્રખ્યાતજ !	૧
ઝાઝાં ઝાડોનાં ઝૂંડજ જ્યાં દીસે,	
જોતાં જોતાં જે જીવ હરખી હીસે.	૨

વડ ઘટા ઘાલે યોગમ ફરતી, જે નોંચે સેનાઓ ઉતરતી.	૩
જોગે આંખાઓ હારોહાર ઘણા, કહો કેરીના સ્વાદમાં શીજ મણા ?	૪
રુડી રુડીરે લીમડાની છાયા, લુંડી લુંડીરે આમલીની માયા.	૫
કેવો કેવો કપાસનો છોડ સારો ? જાતે નાનો, જગતને ઢાંકનારો !	૬
શું ખીલ્યું આ ખેતર ખસખસનું ! હોય અશીણ અમૂલ્ય જે રસનું !	૭
પ્રુધહીણા વિના ખપ જો ખાગે, ખરે મરેજ એનો ન વાંક કાંએ.	૮
શી શોભે આ ઉભી શેલડીઓ ! કેવી ઝૂંકે છે, જોજો ચમરીઓ !	૯
મોટું પેલું ફણસનું ફળ કેવું ? દોંસે હાથીના કુંભસ્થળ જેવું.	૧૦
જોજો ઝાડો જવાહીરના સહુ રે, કોને મૂકું, ને કોને હું ગાઉં રે.	૧૧
આસોપાલવ, કદંબ, પીપળ ખીલી, તાડ ઉચું રહ્યું ગગન ઝીલી.	૧૨
વાંસ, સાગ, સરગવો, ને બાવળ, ખેર ખાખર, ખજુરાં ને આવળ.	૧૩
જમરખી, કમરખી, ખોરડીઓ, સીતાફળી, કદળી, દાડમડીઓ.	૧૪

જો કોઠી, રાયણુ, લીંબુ, જાંબુ,	
નારંગી, અંજીર, શેતુર લાંબુ.	૧૫
વળી પપાઉં, ફાલસાં, ને દ્રાખો,	
હોય મેવા મઝાદારજ લાખો.	૧૬

માગ ૩ જો.

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

ફૂલ મઝા તો આપણા દેશજની !	
સોનું ને સુગંધ બે સજની !	૧
ફૂલ રંગબેરંગી કેવાં છે !	
ઊડી આંખેજ વળગે એવાં છે !	૨
ને સુગંધ શી સુંદર સારી !	
રહ્યો બે'કી મુલક બધો બારી.	૩
જુધ, જાધ, કેતકી, સાહેલો,	
પારિજાત, ચંપો, ચંપેલી.	૪
ગુણી ગુલાબ, મોગરો, બટમોગરો,	
ગુલઝડી, તગર, તુલસી, ડમરો.	૫
મધમધી રહ્યાં વન વન યોગમ,	
નામ લેતાંજ આવે છે સોરમ.	૬
શાં ખીલે કમળ જળમાં ચોપાસ !	
શાં સોહામણાં સાંજે ગુલબાસ.	૭
શાં શોભી રહ્યા આ ગુલલાલા !	
કેસુડાં, કસુંબો લાગે વા'લા.	૮
પેલાં સુંદર સુરજફલ સુરજની,	

પૂઠે ફરે છે પ્રેમે, ઓ સજની.	૯
પેલી પોયણી પરણી ચાંદાસું, જોય ચાંદો, ને જો, આવે * હાસું!	૧૦
ખૂબ ખીલ્યાં કરેણાં, તનમનીઆં, ધંતુરા તુરી સમ છે બનીઆ.	૧૧
જાણે પુકારે વનવૈભવ ઈશનો! વનલીલામાં વાસ છે જમદોશનો.	૧૨
જ્યાં જોઉં ત્યાં ઈશ્વર સભર ભર્યો! ધન ભાગ્ય ! નવલ, ભવસાર સર્યો!	૧૩

નિશાઠ્ઠનું વર્ણન.

ગરબી. [ત્રિઅટ્ટી.]

મા, મને નિશાજે મૂકને, પાય લાગું, મા,	
મા, ભાગ તું મારી ભૂખને, મુખ માગું, મા.	૧
મા, મારી મારા જેવડી જેનપણીઓ, મા,	
મા, જો જો ચાલો આ ચોપડી લઈ ધણીઓ, મા.	૨
મા, જો જો કેવી એ જાયછે, માન મોજે, મા !	
મા, જાયજ તો ત્યાં ગવાય છે ગીત રોજે, મા.	૩
મા, ભરી રૂપાળા રંગથી એક પેટી, મા,	
મા, તે તો જુએ એ ઉમંગથી ત્યાં બેઠી, મા.	૪

* હાસું-હસતું, એટલે ચંદ્રોદય પછી ઉજળી સોહામણી દેખાય છે.

(૧૧)

- મા, ખેળવણાં ખુશકારની છે ખીજી, મા,
 મા, જેને કહે છે આકારની જન રીઝી, મા. ૫
- મા, વળી ચળકતે ચોકડે રૂપાળા, મા,
 મા, ધણા લખોટા, જે વડે ગણે બાળા, મા. ૬
- મા, નકશા નવરંખી, નવા, તકતકતા મા,
 મા, ભીંતે ભલા ખૂબ ભેરવ્યા બાણે તખ્તા, મા. ૭
- મા, ચોળો ચોગમ ચિતર્યો એક ત્યાં છે, મા,
 મા, ચકર ચકર ફરતો ખરો કહું સાચે, મા. ૮
- મા, એક દિવસ ત્યાં ગઈ હતી, સખી સંગે મા,
 મા, તેજ દિવસથી થઈ મતિ “બાણું રંગે”, મા. ૯
- મા, નિશાળમાં તો છે મઝા બણવાની, મા,
 મા, એક વાગે આપે રળ, રમવાની, મા. ૧૦
- મા, મે’તાજી માયા બધાં પરે બહુ રાખે, મા,
 મા, શાંત સ્વભાવે તે સદા મીઠું બાખે, મા. ૧૧
- મા, શીખવાની શી છટા છે ત્યાંહી ! મા,
 મા, ચિત્તે ચોટે ચોગમ ઘટા રહે છાહી ! મા. ૧૨
- મા, આવી નિશાળે તો જવું, મોજજ ! મા,
 મા, ગમે રમ્યાથી શીખવું જ્યાં રોજજ, મા. ૧૩
- મા, જે નિશાળજ બહારથી રઢ લાગે, મા,
 મા, જે જઈ બણી પ્યારથી બાગ્ય જાગે, મા. ૧૪
- મા, બણતર વણ નરનાર રહે પશુ સરખાં, મા,
 મા, વિદ્યામાં મેં અપાર રે સુખ નિરખ્યાં, મા. ૧૫

(ચોથું ધોરણ મળનારીઓને સારુ)

ઈશ્વરનું સ્તવન.

ગરબી (ચોષ્ઠાકા.)

જે આ જગતને નિભાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
ખલક પલકમાં બનાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૧
ચાહે ત્યારે ઝટ ડુખાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
તે તો વિશ્વનાથ કહાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૨
જે આ સૂર્યને શોભાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
જે આ ચંદ્રને ચળકાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૩
ધ્રુમટ ગગનનો ટેકાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
અસંખ્ય ગોળાઓ ગબડાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૪
જડને ધર્મ જે ધરાવે,	ભજું તેજ ભાવે;	
મનને મુક્તિસું ચઢાવે,	ભજું તેજ ભાવે.	૫
જે છે પ્રાણનો આધાર,	ભજું તેજ ભાવે;	
જે છે સારમાંનું સાર,	ભજું તેજ ભાવે.	૬
જે છે ડાહ્યો દયાવંત,	ભજું તેજ ભાવે;	
જેને નહિજ આદિ અંત,	ભજું તેજ ભાવે.	૭
સકળ શક્તિનો ભૂપ,	ભજું તેજ ભાવે;	
જે છે એકને અનુપ,	ભજું તેજ ભાવે.	૮
જે છે અકળ ને અરૂપ,	ભજું તેજ ભાવે;	
જ્યાં મનવાણી હોય ચૂપ,	ભજું તેજ ભાવે.	૯
જેને નવલ કવે શુંજ !	ભજું તેજ ભાવે;	
તું તે તુંજ, તુંજ, તુંજ,	ભજું તેજ ભાવે.	૧૦

ચોમાસુ.

ગરબી. (ત્રિતાલી ચોછકા)

પેલો વાદળાઓએ ધૂમાધૂમી માંડીરે !	
હવે આવશે ચોમાસું શું ! ઓ માડીરે.	૧
હા હા ! હજી નહિ શું આવે ? ધામ કેવોરે !	
કેરી બાફમાંજ ધાલો હોય એવોરે !	૨
નથી હાલતું ઝાડોતું એક પાન + રે;	
ફર્યો પવન જઈ ઠર્યો હવે ઇશાન રે.	૩
નહિ શ્વાસ રે લેવાય, જીવ રૂંધાયે રે;	
પાંખ પંખોઓ વિખેરો ધૂળે નાહો રે.	૪
ભુંડી અંગે આ અળાઈઓ કરડી ખાયરે !	
પડે સાંજ ત્યારે કાંઈક સુખ થાયરે.	૫
અધવાર્યો અપાડ, ઉંચું જોઈએરે !	
હવે મેહુલે તો મે'ર કરી જોઈએરે ?	૬
ખેદી ખેડીને ખેડુત ચાસ પાડીરે;	
ઉભા ખેતર જીએ છે વાટ દા'ડીરે.	૭
ખેડા દામ ઠરો પ્રવાસો ખલાસીરે;	
વર્જો વેપારો, અધિકારીઓ, સન્યાસીરે.	૮
ખેડી મોસમ, પડ્યાં બંધ બધાં વા'ણોરે;	
નદી નાળે નીર ન જાય, હરણુ માણોરે.	૯
લુખી ભૂખો ને સુકી ખડંગ ભોંયરે;	
“ પય પય ” પોકારે છે, જોડે પપૈયા રે.	૧૦

પ્રાણી માત્રનો આધાર મેઘરાજા રે;	
આવો, આવો, મહારાજ રાખો માઝા રે!	૧૧
ધાતાં ધાતાં કાળાં કાળાં વાદળ આવેરે;	
ગગન ધરીને અંધારકોટ બનાવે રે.	૧૨
થાય ચમક ચમક વીજના ચમકારારે;	
કડક કડક કડક કડકડયાં નગારાં રે.	૧૩
છૂટયો પવન આવ્યું લહેડું હાશ ! સાડું રે!	
ક્યાંહી વરસ્યો એ નિશ્ચે હું તો ધાડું રે.	૧૪
પડ્યો ! ઓ પડ્યો ! પડ્યોજ મુસળધાર રે!	
નવલ સુગંધ ઊડી, શાંતિ થઈ સંસારે રે !	૧૫

જનાવરની જાન. (છયોકા)

ધોળ

જાન જનાવરની મળી ॥ મેઘાડુંબર ગાજે;	
બકરી બાઈનો બેઠડો ॥ પરણે છે આજે.	૧
ઢોલ નગારાં, બેર ને ॥ સૂર સરણાઈ તીણાં;	
સો સાબેલાં શોભીતા ॥ બેટાબેટી ઘેટીનાં.	૨
દીક મળી દડ લોકની ॥ જરા દામ ન દાલો;	
દોડે વરનો બાપ ત્યાં ॥ દડબડ દાઢીવાળો.	૩
સાજનનું શું પૂછવું ॥ બકરે કરોં જોરો;	
બેગાં ક્યાં છે ભાવથી ॥ મોટાં મોટાં ઢોરો.	૪
રાતા માતા આખલા ॥ રાખી શીંગડાં સીધાં;	
આગળ માર્ગ મુકાવતા ॥ ૫૬ x પોલીસ લીધાં.	૫

x જાણે પોલીસનું દામ કરતાં હોય, તેમ તેઓ માર્ગ મુકાવતા બચે છે.

સાજને શ્રેષ્ઠ ઉંટડા ॥ હીડે ઉંચી ઓડે;	
એનાં અરાડે વાંકડાં ॥ કામદારોની ગોડે.	૬
હારમાં એક બે હાથો છે ॥ મોટા દાંતજવાળા;	
નીચું ન્યાળોને ડોલતા ॥ હીડે શેઠ સુંઢાળા.	૭
હાથો ઘોડા તો છે ધણા ॥ હાર રોકતા પાડા;	
કાળા કઢંગા ને થયા ॥ ખડ ખાઈ જડ જડા.	૮
આંખ ફાટી છાતી નીસરી ॥ કરતા ખૂબ ખુંખારા;	
હીડે ઉછળતા ઘોડલા ॥ સાજન થઈ સારા.	૯
ટકુઓ ટગમણ ચાલતાં ॥ પૂઠે ગરીબ ગઢેડા;	
હાથ હાથ કરી હીંડતા ॥ * ડીકાં વિના અતેડા.	૧૦
હારોહાર હજારો આ ॥ માંહે માંહે લપાતા;	
કોણુ આવે કામળ ઓઢીને ? એતો ગાડર માતા.	૧૧
પીતરાઈઓ વહેવાઈના ॥ એને અકલ ન કોડી;	
આડા અવળા એકેકની ॥ પૂઠે જાય જો દોડી.	૧૨
બકરા તો વરના બાપ છે ॥ હોય એનું શું લેખું!	
શું સાગર શીંગડાં તણો ॥ હું તે આજે આ દેખું!	૧૩
વરનો તે ઘોડો આવીયો ॥ વાજે વાજાં વિલાતી;	
ભેર, ભૂંગળ, ને ઝાંઝરી ॥ ભેગું ભરડતી જતી.	૧૪
વરરાજ બે માસનું ॥ બાળ બેં બેં કરતું;	
ઝડપાયું ઝપ ઝોળીમાં ॥ મન માડીનું ઠરતું.	૧૫
મંગળ બકરી બાઈ તો ॥ ગાય હરખી હરખી;	
જોડે જંદરણી ધણી ॥ કોડે જોવાજ સરખી.	૧૬

* ડીકાં વિના જેને ચાલતું ફાવતું નહિ હોય એવા ગધેડા.

બકરીબાઇ એ નાતનો ॥ ને બીજી ઘણીઓ;	
આણી આડોશ પાડોશણો ॥ બાપડી બેનપણીઓ.	૧૭.
ભેંસ, ભુંડણ, ને ઊંટડી ॥ ઘેટી, ઘોડી, ગધેડી;	
ગાય, બિલાડી, ઉંદરડીને ॥ એક કુતરીએ તેડી.	૧૮
વાંદરીઓ નથી વીસર્યા ॥ દશ વીશ આ ફૂંદે!	
સાથે સામટાં ગાઈ સૌ ॥ સાતે સૂરને ફૂંદે.	૧૯
કોઈ બેંબેં કોઈ ભેંભેં કરે ॥ કોઈ ભૂંકતી ભુંકું;	
કોઈ ચું ચું મ્યાઉં મ્યાઉં કરે ॥ વેર વાળે કો ફૂંકું.	૨૦
હૂંક હૂંક કરતી વાંદરી ॥ જો જો! નાચે છે કેવી!	
ધન ધન બકરી! ન કોઈની ॥ જનન તારા તે જોવી!	૨૧
ચારપગાંની જનન આ ॥ જોડી બેપગાં સાર;	
સમજે તો સાર નથલ બહુ ॥ નહિ તો હસવું તો વાર!	૨૨

મળવાનો વખત જાય છે.

ગરબી (સપ્ત ચોકા)

જાય છે, જાય છે, જાય છે, રે,
આ વખત ભણ્યાનો વહી જાય છે. } ટેક.
થાય છે થાય છે થાય છે રે,
બહુ પછી પસ્તાવો થાય છે.

બાળપણ ભણવાનો અવસર,
જીવન જીવતર માંલ છે રે. આ વખત૦
ખેડુત જો ચોમાસું ન ખેડે,
આખું વરસ પસ્તાય છે રે. આ વખત૦

ખાળપણું વીત્યું કે બણ્યાનો,	આ વખત૦
કાળ વીત્યોજ ગણાય છે રે.	
ગિરફતારી પછી દુનિઆની	આ વખત૦
તેમાં તે શું બણાય છે રે?	
કદી વખત મથોને કાઢે પણ,	આ વખત૦
કુમળીજ ડાળ વળાય છે રે.	
પાકો કોઈએ ચડે ન કાના,	આ વખત૦
ટકું ટકું વાંચો ગભરાય છે રે.	
બણ્યા વિના નર નાર નિંદાને,	આ વખત૦
દુઃખ દારિદ્રે રિખાય છે રે.	
હાલ રમત રડી લાગે પણ,	આ વખત૦
કેડે કુડી દેખાય છે રે.	
રમવું ખરું ને ભણવું ખરું,	આ વખત૦
એજ ડહાપણ કહેવાય છે રે.	
બણ્યા વિના તો સિદ્ધિ ન ભવમાં,	આ વખત૦
ભણેજ સુખ પમાય છે રે.	
વિદ્યા વણ માણસ પશુ સરખું,	આ વખત૦
કહેવત સાચી સદાય છે રે.	
જન ને જનાવર જનમ સમે તો,	આ વખત૦
સમજમાં સરખાં દેખાય છે રે.	
પણ જન તો ખંડિત બને છે,	આ વખત૦
જો જુગતું શીખવાય છે રે.	

વાર વાર વા'લે શીખવેયોજ,	આ વખત૦
બાળકથી બોલાય છે રે.	
રાખો રણે તો રહેજ મુગું,	આ વખત૦
સમજતું મૂળ શિખાય છે રે.	
લો સર્વે શિક્ષા, શિક્ષણથીજ,	આ વખત૦
માણસ મોટું મનાય છે રે.	
નવલ કહે જે અભણ રહે તે,	આ વખત૦
પશુપદ પામવા ચા'ય છે રે.	

ગાયના ગુણ

ગરબી (ચોંચાકા)

લાગે મને, ગાય તું ધણી વા'લી;	લાગે૦ ૧
ઓ ગૌરી ગરીબ, ને ગુણવાળી !	
તારૂં રૂપ મને રુકું લાગે,	લાગે૦ ૨
મુખ જેતાં ભૂખ બંધી બાગે.	
ઘોળું અંગ ને શીંગડીઓ કાળી,	લાગે૦ ૩
આંખ રાંકડી, કાળી હેતાળી.	
તારે કુંડે, ઘંટડી ધણુધણતી,	લાગે૦ ૪
ચારે ચરણે ઝાંઝરી, ઝણુઝણતી,	
ગોવાળેથી, પાછી તું વળતી,	લાગે૦ ૫
ત્યારે ભાં, ભાં, ભાં, ભાવે બણતી.	
આપે ઉથલો વાછકું : થનથનતાં,	લાગે૦ ૬
પેસે પોળમાં પ્રેમે તું તે મણતાં.	

હીડે હરખે, ઉછળતી તું ઘેલી;	લાગે૦ ૭
તોએ કેને, મૂકે ન તું ઠેલી.	
વાટે એહાં બાળ બચાવી લે;	લાગે૦ ૮
એવી ડાહી દયાળુ તું દીલે.	
મારનાર ઉપર પણ તું ભારે;	લાગે૦ ૯
નથી કરતીજ, રીશ અતિશય ક્યારે.	
તેં તો ધર્મનો, મર્મજ, પરમ લલ્લો;	લાગે૦ ૧૦
ગૂઢ* ગરીબ, પણનો ગુણુ ગ્રલ્લો!	
તું તો રોજ, પરોપકારે રાજ;	લાગે૦ ૧૧
તારો જશ જગમાં છે રલ્લો ગાજ.	
તું ઘોળી, ને ઘોળું દૂધ તાંડ;	લાગે૦ ૧૨
ગુણુકારી, સ્વાદ ભર્યું સાંડ.	
દહીં દૂધ, ધી માખણ, ને છાસ;	લાગે૦ ૧૩
જેમાં સર્વ, સ્વાદ તણો વાસ.	
એ પાંચે, અમૃત પૃથ્વીપર જે;	લાગે૦ ૧૪
તે અમ અર્થે, તું તો સરજે.	
બર્ફી, ને પેંડા, ને માવો;	લાગે૦ ૧૫
બાસુદી શિખંડનો બડો લાવો.	
તે તો તારી પ્રસાદી, ઓ સુખદાતા!	લાગે૦ ૧૬
ગાય માતા, તું સાચીજ છે માતા.	
તારા પ્રેમનો પાડ, હું કેમ વાળું?	લાગે૦ ૧૭
આવ, આવ, હું હેતે પંપાળું?	

* ગરીબાઇ—રાંકપાણું—ધર્મની મુખ્ય મતલબ છે તે તે

બરાબર પકડી રાખી છે.

* તારી શીંગડી, સુંદર સિંદુરે;	
રંગી સોને, સણુગાં હુંરે.	લાગે૦ ૧૮
કરં ચાંદલો, ને ચોખા ચોડું;	
ફૂલહાર પહેરાવી, નિરખું મોહું!	લાગે૦ ૧૯.
તાંરં ઝગમગતું, જ્યોતિજ સરખું;	
મુખ ભાળી, હરખું ને નિરખું.	લાગે૦ ૨૦
ધન ધન ! ધેનુ ! રૂપ ગુણધામ;	
ગુણ ગાયના, ગાય. નવલરામ.	લાગે૦ ૨૧

ચોમાસાના ચાર માસ.

ગરબી (ત્રતાલી, અષ્ટ ચોકા.)

ચોમાસાના ચાર માસ છે સારારે;
લીલી સાડો સુંદર સજે ધારા. ચોમાસાના
ધોરી માસ અપાડ તે કહાવેરે,
વરસાદને દોરી લાવેરે;
ને કે પહેલાં કુંડક તપાવે. ચોમાસાના
કડકડોને પડે મેઘરાયરે,
પડે પાણી, ને નેવે ન માયરે;
ધોમો ધોજ બધે સંભળાયરે ! ચોમાસાના

* આ બે કડીમાં કહ્યા પ્રમાણે ધનતેરસને દહાડે ગાયને લોકો
ગુજરાતના કેટલાંકેક ભાગમાં સજુગારે છે. ૧ પૃથ્વી.

નદી નાળાં તળાવ ભરાય રે,
 જળ જળ પળમાં થઇ જાય રે;
 ડૂબ્યું જાણે જગત જળ માંય ! ચોમાસાનાં
 હોય વંન ધરી સજીવન રે,
 નાચે ગિરિ પર મોર થનથન રે;
 કરે કળા ને હોય મગન. ચોમાસાનાં
 શ્રાવણ માસે સરવડાં હોય રે,
 ગામ બહાર મેળે સૌ કોયરે;
 જઈ લીલું લીલું બધે જોય. ચોમાસાનાં
 માથે મેઘનો માંડવો આવ્યો રે,
 નાચે લીલો ગલીઓ ઘિજાવ્યો રે;
 વચ્ચે મનહર મઝ * ઝગકાવ્યો. ચોમાસાનાં
 જીવ જંતુઓ નોંપજો ઝાઝા રે,
 જ્યાં જોઈએ ત્યાં છોડ છે તાજરે;
 શાક ભાજનો શ્રાવણ રાજ. ચોમાસાનાં
 ભાદરવે તે ભડકી ઊડ્યો રે,
 “ બાકી સાકીનું લો; હું તૂટ્યો રે;
 કદી કહેશો ન કે હું રૂઠ્યો રે ”. ચોમાસાનાં
 એમ કહોને કડાકડી માંડોરે,
 રક્ષા વાધ ને સિંહ બરાડોરે;
 વીજ ઝમુકી ગગનને ફાડી. ચોમાસાનાં
 દીસે સુરજ ન, થઈ રહી હેલી રે,
 આણ્યો દરોઆ ઉલેચીજ, હેલી રે !

તોડી તોડ, ને નહોંઓ રેલી. ચોમાસાનાં
 આસો માસે ફળી જન આશા રે,
 પાક્યાં ધાન્ય ધરતી પર ખાસાં રે;
 રહે ખેડુતો ખેતરે વાસા. ચોમાસાનાં
 ઊડે પંખી લાખો હરખાતાં રે,
 ગાય ભેંસ બળદ ચરે માતાં રે;
 ઉંચે આભ રૂપેરી જો, જોતાં. ચોમાસાનાં
 ખીલ્યાં કમળે તળાવો છાયાં રે.
 આ ખે સારસને શી માયા રે !
 જો જો ચંદ્ર ચકોર તો ધાયા. ચોમાસાનાં
 શરદચંદ્ર પુનમ બલિહારી રે !
 ગીત ગાય નવલ નરનારી રે !
 હવે દિવાળીની તૈયારી ! ચોમાસાનાં

પાંચમું ધોરણ મળનારીઓને સારુ.

માતૃસ્તવન. ધોલ. (ચોથોડા)

જ્યારે હું હતું પશુ અજ્ઞાન રે,
 નહોતું જ્ઞાન કે પાનતું જ્ઞાન રે;
 સારે કોણ મારી સારી સંભાળ,
 કરતું ધરી વા'લ ? તે તો તુંજ માવડીં
 કોણ ઉંધતું હેતે ઉઠાડીને,
 કોણ અંગતું હોંર ધવડાવીને;

થતું હુથી અધિક પ્રસંન,
પોતાને મંન?

તે તો તુંજ માવડી૦

માથું મારી, ઉછાળી હું લાતરે,
ધાવું તેમ તેમ થઈ રજિઆતરે;
કોણ મીઠણં લેતું સુખ,
પામી મહા સુખ!

તે તો તુંજ માવડી૦

મને કોણ ઉઠાડી બેસાડતું?
મને કોણ રિઝાવી રમાડતું?
કોણ ગાતું ઉંઘાડવા ગીત,
પ્રફુલ્લિત ચિત્ત?

તે તો તુંજ માવડી૦

જરા માથું દુખે કદી માહરં,
કોણ ચોંકી થતું દેખી બહાવરં?
કરી * કરીને કડવા કવાથ,
પીતું ખુશી સાથ?

તે તો તુંજ માવડી૦

કોણ શીખવતું બેલતાં ચાલતાં,
કોણ કહેતું મનોહર વારતા;
દીઠા દા'ડી અસંખ્યજ દોષ,
તોએ ન કર્યો રોષ.

તે તો તુંજ માવડી૦

તારા પ્રેમના પાર પમાય ના,
તારાં કર્યાં તે—કોએ કરાય ના;
અરે તે મળમૂત્ર અથાગ,
વહ્યાં લહ્યાં ભાગ્ય! ધન! ધન! મારી માવડી. તે તો૦
તારો પાડ શું વાળું વળાય ના,
મૂકી માથું જોળામાં હું માયના;

બોલું નવલ ગગળો થઇ વાણ,

“તાં છે કહ્યાણુ”, જય ! જય ! મારો માવડી. તે તો

ગુજરાતની મુસાફરી.

મરઘી. (અઠસમ ઓકો, રૂપકતાલ.)

દક્ષિણમાં છે દમણગંગા ॥ ત્યાંથી નીચળીએ પ્રવાસરે;
અમલસાડ, વલસાડ, નવસારી ॥ લેજો ફણસ અન્નાસ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧

શા શોભે કદળીવન શીતળ ॥ શી બહેકે લીધુવાઘરે;
આંબા ઇંદાના* અમૃત સરખા ॥ હરખી કહે દેસાઈ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨

સુરત શેરનું સુંદર સ્ટેશન ॥ સુંદર રસ્તા સારારે;
સુંદર, નાનુક, લોક વિચિક્ષણ ॥ શોખો સદાઈ કરનારા.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩

ઓ ! આવી બરફીની દુકાનો ॥ દિભાં રહો રત્ન લાગેરે?
પાપડી પણ આપણુ આ ટાણે, ॥ પામ્યા પૂરણુ ભાગ્યે ?

રમીએ ગુજરાતે રે.

૪

જર નાતમાં જમવા જઈએ ॥ જમણુ આવાં નથી નિરખ્યાંરે!
ચિનાઈ સાડી ચપડા ચમકે ॥ સર્વે લખેશ્રીજ સરખાં.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૫

મેળા, ખેળા, ને વરઘોડા ॥ નાચ ને રંગ ઠામ ઠામરે;

*એ પાસાના-એ મુલકના. અહીંનિ બદલે ઇંદા કહે છે.

હસતાં રમતાંજ દીસે સદા સૌ ॥ કરતાં હશે થું કામ !

રમીએ ગુજરાતે રે.

૬

આગળ આ હતું હિંદુસ્તાનમાં ॥ સૌથી અંદર મોટું રે;
નામીયું દુનિયામાં, તે કેમ ॥ છોક થયું હશે ખોટું !

રમીએ ગુજરાતે રે.

૭

તાપી નાહી, લઈ લાહે ગજી ॥ કીનખાખ, કિનારી ચાલોરે;
નરખદાનો નિરખી, નર પૂલ ॥ નરનાં નરપણુ^૧ ભાળો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૮

ભર્યની ટેકરી બહુ બાંકી ॥ ટીંચા ચઢજો તપાસી રે;
ટેડી પાધડી કકડતાં કપડાં ॥ રૂમાલ તો શરમાસી.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૯

ભાંગ્યું ભાંગ્યું પણ એ છે ભર્યજ ॥ ભુગુનો આશ્રમ કહાવે રે;
શે'ર જુનું ગુજરાતે, આજે પણ ॥ રૂ બહુ રેલ^૨ ચડાવે.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૦

ત્યાંથી કપીરવડ જોવા જજો ॥ જગમાં જે છે નવાઈ રે;
જોઈ ડોઢાઈ પાછા વળજો, ॥ માળ^૩ માલ ન કાંઈ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૧

મેલ્યું ભર્ય કે આલ્યું કાનમ' ॥ કાળી ધરતી રસાળીરે;
જ્યાં ચોમાસે જાય કળી પગ, ॥ કણુખી કન્યા દે ગાળી.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૨

મિઆંગામ ઇટાલુ આવે ॥ આવે જાંડનાં જૂંડરે;
જાડે ચારે તળ ચરોતરનું ॥ ગોંદઈ આ છે પ્રચંડ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૩

વડોદરે નિર્બ્રાન્ત ઉતરજો ॥ નથી મહારરાવ ઘેલો રે;
દાણુનું દુઃખ તો છે હજી કાયમ ॥ ગાંઠડી હેઠે મેલો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૪

લક્ષ્મીવિલાસ ને મોતીબાગ ને ॥ નજરબાગનો મિનારો રે;
જો જો સવારી, સાઠમારી ને ॥ નૃપ નવીન પ્રમાણો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૫

પાન ને પર્વણ લઈ પરવરીએ ॥ શો ઉચો પૂલ મહીનો રે !
“ આવી મહી ને ચિંતા થઈ ” ॥ એ ઉખાણો હતો અહીંનો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૬

આપે જણાય છે આવ્યું ચરોતર ॥ બોલી ને ખુદ્દિ જ્યાં જાડીરે;
જાડી પણ ગાદી કસવાળી ॥ ઘંઘે કોસરે^૧ હદ વાળી.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૭

હોય જવું વડતાલ કે ડાકોર, ॥ તો વચમાંથી વિચરજોરે;
કપડવંજે કાય ને સાચુ ॥ જોઈ સુધારો કરજો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૮

આવી આનંદ પાછાં આણુંદે. ॥ કે નડિઆદે મળજોરે;
મહમદશાહનું શેર જોઈને ॥ અમદાવાદે વળજો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૧૯

અમદાવાદે આદે હતી બહુ ॥ ગાદી મોટી પાદશાહીરે;
જ્યાં ત્યાં મસીદ, ને તોડાર^૨ તે હજી ॥ માદ આણે છે ભાઈ !

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૦

જુમામસીદ શી મોટી, ॥ મહમદશાહનું સેન સમાયરે;

જીનુભામસીદ જોતાં તે વખતની ॥ ઝાંખી આજે થાય.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૧

બદ્રની શોભા છે બહુ સારી ॥ ત્રણ દરવાજે કમાન રે;
હડીસીંગને દહેરે આરસ ॥ ઓપે હીરા સમાન.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૨

શાહઆલમ સરખેજની શોભા ॥ શી રીતે વર્ણાયરે!
અસલી ધમારત હુન્નર આગળ ॥ ઇન્જનેરી લજવાય.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૩

રાજનગરમાં જન ઉઘોગી ॥ કોડીલા કસરની સાથેરે;
વિવેકોને વળી પરગણુ પલુ ॥ તન મન કલુ^૧ ત્રણ વાતે.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૪

રસમાં છે અહીં છાપા સામળ ॥ કવિના પૂરણુ કામરે;
જેમ સુરતમાં પ્રેમાનંદ, ને ॥ વડોદરા દયારામ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૫

ગર્ધ પાદશાહી ધણા દિવસથી ॥ પલુ શાહે^૨ રંગ રાખ્યોરે;
ખાંધી સાડાત્રણુ તાંતણે શે'રને ॥ ધંધા ધોકારે રાખ્યોરે.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૬

ઘોતીજોડા, ખોતાંબર, સાડી ॥ જે જોઈએ તે લેજોરે;
બાર બોલાવે બો'તેર આવે ॥ કોક દલાલને કહેજો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૭

આવે દલાલ, ને લાવે લટકતા ॥ વેપારી ટોળેટોળાં રે;
લઠે વડે, દે ગાળ, ખેંચે સમ ॥ ખાય, કરે કાગારોળા.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૮

આવી અગાડી ગાયકવાડી ॥ ઘોડા ફરે મદમાતારે;
વડનગર ને વીસનગરે ॥ જનું પણ નથી જતા.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૨૯

સરસ્વતીતીર સુંદર સિંધપુર ॥ કપિલ મુનિનું ધામરે;
પાટણ પ્રાચીન રાજધાનીને ॥ અહીંઆથીજ પ્રણામ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૦

કાઠિઆવાડે હાલ નથી ભો ॥ હાલો * તે ભણી જઈએરે;
દેશી રાજનાં દુઃખડાં દેખી ॥ દીલમાં દુઃખીઆં થઈએરે.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૧

રેત ગઈ ને પા'ણા આવ્યા ॥ ઝાડનું દેખું ન નામરે;
ખરે સૌરાષ્ટ્ર તો ખનિજખનનો ॥ ખોડ્યાનો ખરો ઠામ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૨

પ્રથમ જુનાગઢ ચાલો, જોઈએ ॥ નરસિંહ મે'તાનો ચોરોરે;
છતું ક્યું ગુજરાત સપૂતે ॥ એનો પાડ ન થોડો.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૩

જામનગર મચ્યું રાગ ને રંગમાં ॥ ભાવનગર ભળપણુમાંરે;
પહેલા વર્ગનું ચોથું ધ્રાંગદું ॥ પોરખંદર હાલ ગણમાં.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૪

મુદ્દ, તીખા, શોખી, શાણા, ॥ મતલખી ખટપટવાળારે;
મીઠા તો મધથી પણ અદકા ॥ લોક આણીકાર ભાળ્યા.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૫

જોવા લાયક રાજ્ય રહ્યાં બહુ ॥ પણ કહોને શું કરીએરે !
રાજધિરાજની રાજધન જ્યાં ॥ રાજકોટે જઈ ફરીએ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૬

ઘરેક બીજાં રાજ બધાં ત્યાં ॥ આવી પ્રસંગે જશેરે;
જોઈ રહ્યા, કે વળશું પાછા ॥ પ્રવાસ પુરો થાશે.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૭

રહી ગયું જોવું દીવ બંદર ॥ ને ઘોળેં ઘોળું;
ખારઘોડે ખૂટે ન મીઠું ॥ પાણી પણ જ્યાં મોઢું.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૮

પશ્ચિમે દારિકા, પૂર્વે કાળી ॥ ઉત્તરે અંખા માતરે;
દક્ષિણે કુંતલેશ્વર એ છે ॥ ચારે ચોક્કો ગુજરાત.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૩૯

ઉના પાણીના કુંડ લસુંદ્રા ॥ ગોધરા, ને ઉનઈએરે;
ગંધક તો ગંધાય છે ખુલ્લો ॥ રામ સુધી શોધ જઈએ ?
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૦

વિમળશાહનાં દેરાં બળેલાં ॥ લાવા રસમાં * દટાયાંરે;
જોતાંજ, જાણે જવાળામુખીનું ॥ જોર જો જન છે ડાહ્યા.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૧

રહી છેવાડે છાવણી ડીસા ॥ હવાપાણી જ્યાં સારારે;
પાલણપુર ઉપરથી થઈને ॥ આપુજી જોવા ધાર્યા.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૨

વળી વનસ્પતિ વિધવિધ ઔષધિ ॥ જૈન દેરાં જયકારીરે;
“અડે કડે” કરનાર મેવાડને ॥ મારવાડી અહીં ખારી.
રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૩

* પૃથ્વીની અંદર જો બળતો રસ છે તે. જવાળામુખી ફાટે ત્યારે એ બહાર ઉલરાઈ આવે છે.

વાદળાં અંગે અડકી હીડે ॥ ટાઢે જવાય હુંકવાઈરે;
પાલીતાણે, ગીરનાર શેત્રુંજે ॥ ભૂલ્યા આપણે જવું ભાઈ.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૪

રાધનપુર જઈ રણુને ઝાંખવું ॥ કચ્છ ભૂજ જ્યાંથી જવાયરે;
માંડવી બંદરથી ઉપડતાં ॥ મુંબઈ ખોટી અવાય.

રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૫

મુંબઈ તો અલખેલીજ કહાવે ॥ જાણીતી જગમાંલરે;
વિદ્યા હુન્નર, વેપાર ને રાજનું, ॥ નૂર નવલ શું ગાય ?

રમીએ ગુજરાતે રે.

૪૬

ચૈત્ર માસનું ચિત્ર.

ગરબી (ચોષ્ઠકા.)

ચતુર ચૈત્રને વસંતવર્ગે શીદ બણ્યો ને ?

લોકે ક્યારે ઉનાળે ગુણ લેખી ગણ્યો ને;

પડે તાપજ ખપોરે, તોખા તે થકી ને,

રહી, રાત્રિ ને સવાર, સાંજ છે નકી ને.

ચતુર૦

રાતે નિર્મળા આકાશે તારા ઝગઝગે ને,

ચાગમ ચંદનીમાં ચંદ સાંઝે ચગચગે ને.

ચતુર૦

સાંજે વા'ણે શીતળ મંદ પવન વાય છે ને,

એથી નિશાળે સવારમાં ભરાય છે ને.

ચતુર૦

પણુ જંત્ર વેળાં ધરતી ધગી જાય છે ને,

છત્રી જોડા વિના ડગલું ના મુકાય છે ને.

ચતુર૦

પડે તાપ તપે તાલકું માથું ભમે ને;
 લોહી ઉઠ્ઠે ને આવે ઉંધ આ સમે ને. ચતુર૦
 ઉંધે વાધ નાગ આદિ શેધી છાંયડા ને,
 બેઠાં ઝાડ પર, ને ડોલાં ખાય પંખોડા ને. ચતુર૦
 પેઠાં માળામાંએ બાળપંખો તડકડે ને;
 નવલ કહે લાગે લૂ, બાળક, બહાર રડવડે ને. ચતુર૦

વૈશાખ માસનું ચિત્ર.

લૂ લૂ લૂ વૈશાખે શાખે શાખે લાધાયો ને!
 આ શું પૃથ્વીએ પંચાગ્નિ નેગ સાધાયો ને! લૂ લૂ લૂ ૧
 બાણે ભટ્ટીનીજ પાસ ઉભાં આપણે ને;
 એવા તડકાના ભડકા લાગે બારણે ને. લૂ લૂ લૂ ૨
 આંખે આવે અંધાર તડકે તાકતાં ને;
 વને વનચરો જળ અંજવાનાં અંખતાં ને. લૂ લૂ લૂ ૩
 ગોંધાઈ ધરમાં બેઠે ન ચેન આ ધડી ને;
 આવે ઝાળ, ને ઝલ્લાઈ જાય ચામડી ને. લૂ લૂ લૂ ૪
 ગામ બહાર લૂને ઝપાટે ધાસ છોડવા ને;
 ગયા સુકાઈ સિમાડા મસાણુ સમ હવા ને. લૂ લૂ લૂ ૫
 બોડાં બોડાં બહુજ ઝાડ પર દીસે ખરાં ને,
 વાયા વાયરા, ને ખરર ખર્યાં પાતરાં ને. લૂ લૂ લૂ ૬
 વાંસનાં વન સળગી ઉઠે આ સમે ને;
 દારુણુ દવ બધુંજ બાળતો ચોગમ ધુમે ને. લૂ લૂ લૂ ૭

પશુ પક્ષી વૃક્ષ વલ્લો પ્રલય થાય છે ને;
 ઉજડ ઉજડ નવલ નંગલો જાણાય છે ને. લૂ લૂ લૂ ૮

જેઠ માસનું ચિત્ર.

આવ્યો જેઠને બ્રહ્મા આલ્યાં બ્રહ્મી ને!
 ફૂટે છે ફુવારા જોને રોમ રોમ ને. આવ્યો જેઠ ૧
 એવાં ઝરણુ ઝંઝાં મળી નદી વહે દીલે ને,
 ટીપાં ટપકે ટપ કપાળે, ગાલે, ને ગળે ને. આવ્યો જેઠ ૨
 જળ જેટલું ઝરે છે, તેટલું ખરે ને;
 પાણી પાણી કરી પ્રાણુ પાણું લે અરે ને. આવ્યો જેઠ ૩
 સુકી જલ ને જનાવરો દોડે વને ને;
 હતાં જે સૂતાં સંતાઈ ગુફાને ખુણે ને. આવ્યો જેઠ ૪
 મળે જળ ન; જળ વિના સૌ બ્રહ્મવરાં થયાં ને;
 નદી નાળાં ને તળાવ તો સુકાઈ ગયાં ને. આવ્યો જેઠ ૫
 પાણી ફુવાનાંએ કમી થઈ જાય છે ને;
 લાંબા દહાડલા આ દોલ્લલા કહેવાય છે ને. આવ્યો જેઠ ૬
 ઘણાં હોય છે તોફાન દરીઆ પરે ને;
 ચડી વા વંટોળે જળથળે જીલમ કરે ને. આવ્યો જેઠ ૭
 ધરણીથી ઉઠાવો દૂળ ગગને લઈ ચડે ને;
 આંધી હોય, ને દબાય આદમી ઊંટ દોડે ને. આવ્યો જેઠ ૮
 વા'ણો ડોલી, સઠ તોડી ચકડોળે ચઢી ને;
 ડૂબે દરીઆમાં, જોને મરણુ ખૂમ પડી ને ! આવ્યો જેઠ ૯

મહાસાગરે જળસ્તંભ થઈ મેઘે મળે જો;
રણે રેણુના રે નવલ થાતા ઝળહળે જો. આવ્યો જોડો ૧૦

મક્તિનું પરોઢીડું.

રાગ પ્રભાત (ચોષ્ઠકા).

ગોંડી પ્રભાતે સમરીએ-રાગ.

શાંત શાંત સકળ રથજે શાંત ચિત્ત સાઈ;
શાંતિનો દાતાર સાર, શ્રી પ્રભુ સંભાઈ. શાંત શાંત૦ ૧
પૂર્ણ અહમકિતનું પરોઢીડું છે આજે;
પ્રકુલ ગિદક કમલ પલ્લવ પુંદ આનંદ રાજે. શાંત શાંત૦ ૨
મેહરાત્રિનો કાળાશ અંખો થયો ભાઈ;
પાપરૂપ પોયાણી આપે ગદ્ય બિડાઈ. શાંત શાંત૦ ૩
શીતળ, સુગંધિત, મંદ ચિદાનંદ પવને;
જગ્યો જીવ જગાડે જગત, ગંભીર ગૂઢ કવને. શાંત શાંત૦ ૪

[છટું ધોરણ મળનારીઓને સારુ]

પ્રભાતનું દર્શન

પ્રભાતીડું (અષ્ટ ચોષ્ઠકા)

જગો, જગોરે, મારાં દેવમાળાં બેનો કે
વાણેલાં બલાં વાચારે! ટેક.

જગ્યાં જગ્યારે મોર પોપટ મેના કે, વાણે૦ ૧
ધીમે ધીમે રે બોલ બોલે રસાળા કે,

જાણે જાણેરે,એ જગાડે બાળા કે,	વા'ણે ૨
ખીન્નં ખીન્નરે આ'ર પંખી કલેલે કે,	વા'ણે ૦
ગડે ગડેને મોહુંજ બેલે કે,	વા'ણે ૩
ચીં ચીં ચીં ચીં કરે ચકલી આનંદે કે,	વા'ણે ૦
રમે રમે, ખીસકોલી સ્વછંદે કે,	વા'ણે ૪
બેલે બેલેરે, ગાય ભેંસ ગૌશાળે કે,	વા'ણે ૦
નાચે નાચેરે, નાના વાછરૂ વા'લે કે,	વા'ણે ૫
જેજે જેજેરે, ઉંચે પંખી આકાશે કે,	વા'ણે ૦
ચકકર ચકકર, ફરે કુદડી દલ્લાસે કે,	વા'ણે ૬
ઉંચો ઉંચોરે, ચડ્યો સૌથી ચંડોળ કે,	વા'ણે ૦
ગાતો ગાતોરે, રસે ઝાકમઝોળ કે,	વા'ણે ૭
ગાએ ગાએરે, ગુણ્ણજન બ્રહ્મનામ કે,	વા'ણે ૦
હરખે હરખેરે, આખું જગત આમ કે,	વા'ણે ૮
હસી હસીરે, ગિઠ્યાં વૃક્ષ ને વેલા કે,	વા'ણે ૦
ખીલ્યાં ખીલ્યારે મન કમળ આ વેળા કે,	વા'ણે ૯
ગિગે ગિગેરે મુરજ સુખધામ કે,	વા'ણે ૦
તેનો તેનો આ, ઓચ્છવ ઠામ ઠામ કે,	વા'ણે ૧૦
ભાળે વા'ણેએ સૌ ઉગમણી દીશ કે,	વા'ણે ૦
રાતી રાતી જે, સોનેરી અતીશ કે,	વા'ણે ૧૧
ઓ! આ ગિગ્યારે, જગ ઝગમગ્યું સંધું કે,	વા'ણે ૦
જાણે ઝમકોણીરે, કાઢ્યું જ્યોતિને સિંધુ કે,	વા'ણે ૧૨
દીપી દીપીરે, ઉઠ્યા બાગ બગીચા કે,	વા'ણે ૦
ઝગઝ્યા ઝગઝ્યારે લીલા ધાસે ગલીચા કે,	વા'ણે ૧૩
જયજયજયરે, ભણી ઋષિઓ ઉભેલા કે,	વા'ણે ૦
હેતે હેતેરે, ધરે ધ્યાન આ વેળા કે,	વા'ણે ૧૪

ધ્યાને ધ્યાનેરે, પરિવ્રજાને ધારે કે,	વા'ણે૦
માગે માગેરે, સદ્યુદ્ધિજ પ્યારે કે,	વા'ણે૦ ૧૫
સાચે સાચેરે, સમો ભક્તિનો આ છે કે,	વા'ણે૦
સહેજ સહેજરે, સંધ્યા વંદન સાચે કે,	વા'ણે૦ ૧૬
આ છે આ છે રે, સુખધામ કાળ કે,	વા'ણે૦
જે કોઈ જાગેરે તેનાં ભાગ્ય વિશાળ કે,	વા'ણે૦ ૧૭
આવે આવેરે, મંદ શીતળ પવન કે,	વા'ણે૦
બે'કે બે'કેરે, શી સુગંધી આ વન કે,	વા'ણે૦ ૧૮
તાળાં તાળારે, થાય તન ને મન કે,	વા'ણે૦
વાધે વાધેરે, વય વિદ્યા ને ધન કે,	વા'ણે૦ ૧૯

इतिहासनी आरसी.

गरबी (छथोका)

ઇતિહાસની આરસી સાહી ॥ મેં જોયું માંહી;	
થીર થાવર દીહું ન કાંઈ ॥ ફરતી છે છાંહી !	૧
આ મુલક બધામાં આજ ॥ ક્યાંના ક્યા રહેતા;	
ઇંત્રેજ કરે છે રાજ ॥ જગમાં જશ લેતા.	૨
પણુ એસીજ વર્ષ પછાત ॥ જો જોઈએ ઝાંખી;	
દોંસે દક્ષિણીઓ ગુજરાત ॥ દૂમતા ડર દાખી.	૩
શેા પેશવાઇનો દોર ॥ પુતેથી સંચરતા;	
બહુ ચકરાં જાલમ જોર ॥ “ ઇકડે યા ” કરતા.	૪
માંડ્યા રાજે અધર્મ અપાર ॥ ધર્મનું કહાવે જે;	
કરી ચાર દિવસ ચમકાર ॥ શૂન્ય થયું સહેજે.	૫

- પેશવાઈ પહેલાં મુગલાઈ ॥ ચાલતી ચોપાસે;
અહીં સ્થાપી અકબરશાહી ॥ બાંધી નીતિ પાસે. ૬
- નહિ જુલમ, ન ઝાઝું દાણુ ॥ નહિ પક્ષાપક્ષી;
દીધું દેશીને માન સમાન ॥ દેશાઈગીરી બક્ષી. ૭
- ટકી બસે વરસ મુગલાઈ ॥ તે અંતે ચોગે;
બ્યારે રાજનીતિ બદલાઈ ॥ પડી મરવા રોગે. ૮
- આ બસે વરસ પણ બાદ ॥ કરી જે પછવાડે;
પાદશાહી અમદાવાદ ॥ સ્વતંત્રપણે લાડે. ૯
- “કુત્તે પર આયા સરસા—બસાયા શેર શાહને;”
આ આશા બીલને અસા—વળે ગમ્યું તેજાને. ૧૦
- થયો મહમદ બેગડો એક ॥ છેક મહા મોટો;
બાંધ્યા મસૌદ મિનારા અનેક ॥ શેર, સણુંગ, કોટો. ૧૧
- હતો જબરદસ્ત મહા શૂર ॥ મહા મોટો જંગી;
ચડી વાંણે લડી ચક્રચુર ॥ કર્યા બહુ ફિરંગી. ૧૨
- પણ ચૌદસે બાર અગાડિ ॥ હતું ક્યાં શેરજ;
હવે પાટણપુરને ગાડિ ॥ થયો અકરા કેજ. ૧૩
- સન તેરસે પુરાં માંલ્ય ॥ થયા હિંદુ પુરા;
પડ્યું પાટણ વરત્યો ત્રાલ્ય ॥ ધિક ! નાગર નગુરા ! ૧૪
- પેઠા મુલકમાં મુસલમાન ॥ “માફ માફ” કરતા;
લૂંટે ઝૂંટે, વટાળે, લે જાન ॥ વહુ દોંદરી હરતા. ૧૫
- લજા પજા હજારો શૂર ॥ “બલે મારીએ મરીએ;”
વહું લોહો, જેમ જળપૂર ॥ ફૂળ્યો દેશ તે દરીએ ! ૧૬
- એ દિવસ પડી જે પોક ॥ હજી ગગને ગાજે !

એ દિવસ દેશીઓ શોક ॥ કરોને મળી આજે !	૧૭
એ દિવસ થકી પરતંત્ર ॥ થયા, લાગી ખાંપણુરે !	
એ આગે હતા સ્વતંત્ર ॥ હિંદુ સૌ આપણુરે !	૧૮
વધ્યો શોક, ધંબ્યું મુજ ગાન ॥ જ્ઞાન આ એકજ રે;	
વિના ધર્મ, નવલ, આ સ્થાન ॥ ચલિત સૌ છેકજરે.	૧૯

વસંતવર્ણન.

હોરી.

પચરંગી પટકુળ ધારી,	
દીપે આ કુદરત આ રતે ન્યારી,	ટેક.
કુમળાં ચળકતાં વૃક્ષે સજ્યાં ॥ નવ પલ્લવ જુનાં કિતારી,	
આંખે મોર અથાકજ ઝૂકે ॥ જાણે કલગીઓ સારી;	
વસંતની આવી સવારી !	દીપે ૧
વીટી વળી વેલી સૌ સૌને ॥ વૃક્ષે હસ્ત પ્રસારી,	
ફૂલનાં ઝુમખે ઝુમખાંટુ જે પર ॥ રંગબેરંગી અપારી !	
ઝૂલે ઝાડી ફૂલ ભરી ભારી !	દીપે ૨
ફૂલ ભરી ડાળો ડોલે, ખરે ફૂલ ॥ પથરાઇ ફૂલની પથારી,	
ભ્રમર હજારો ગુંજાર કરતાં ॥ સુગંધી લેતાં ગયા હારી !	
બધુંજ રહ્યું બહેક જ્યાં મારી !	દીપે ૩
ફૂલ ભરી ડાળાં ડોલે હિંડોળે ॥ બેઠાં પોપટ મેના પ્યારી,	
ને નવરંગી અવર બહુ પંખી ॥ મધુર કરે રવ ! તારી;	
કોયલની છે બલિહારી !	દીપે ૪
કોયલો ફૂંકે ફૂંકે ફૂંકે કરી રહે ॥ પંચમ સૂર અનુસારી,	

- ધટ્ટ ધટામાં પડ્યા પડે ને ॥ કુંજ દીપી રહ્યો સારી;
મનોહર કામલુગારી ! દીપે૦ ૫
- દ્રાક્ષને માંડવે લાખો દરાખો ॥ લીલી લોચનદારી !
કુમળા ખપોરના તાપે તરસ્યાના ॥ હાથ લોભાવનારી;
હંદે હંડક કરનારી ! દીપે૦ ૬
- ગિચા ગુલાબ, ને આવી ગુલાબી ॥ ટાટની તો હવે વારી !
વાયે સવારમાં મંદ સુગંધિત ॥ શીતળ સમીર સુખકારી;
અંગે ઉમંગ વધારી ! દીપે૦ ૭
- રંગ્યાં ઉમંગમાં પશુ, પંખી નર ॥ નાર કુમાર, કુમારી,
સર્વે સન્નેડે રમે, જમે કોડે, ॥ સર્વ કરે મજાદારી;
મુખે મીઠો હોરો ઉચારી ! દીપે૦ ૮
- હોરીના સૂર ધૂમી રહ્યા યોગમ ॥ યોગમ લગન છે જારી;
લગનસરા તો વસંતેજ સોહે ॥ વસંત છે લગન આચારી !
જેણે રચી અજ્યમ તૈયારી ! દીપે૦ ૯
- એ રીતે આ રતે પાંચે ઈન્દ્રિય ॥ ને હૃદય રીઝ્યાં સંસારી,
હોળી રમણુ, આ હરખ મરણુની ॥ રીત સ્વાભાવિક ધારી;
ગણો ચાલ ગંદી નહારી ! દીપે૦ ૧૦
- સંત સ્તવે ભગવંત વસંતે ॥ ઉચ્ચ સ્વરે લલકારી,
જેણે જગતમાં યોગમ ફરતી ॥ આવી અનુપ ઉપકારી;
લલિત લીલા વિસ્તારી ! દીપે૦ ૧૧
- જય ! જય ! જય ! સચરાચર સુંદર ॥ જય ચિદ્રૂપ ભયહારી,
જય ! જય ! એક અકળ, અહાંડ ॥ અખંડ અખિલ વિહારી;
નવલ તન મનના ધારી. દીપે૦ ૧૨

ગુણનું કજોડું—વહેમી સ્ત્રીનું વર્ણન.

ગરબી (સમઘડકો.)

- કેવું આ કળેકું તે કહેવાય, દેશી કહોને તમે કેવું આં ટેક.
પુરુષ તો ભણ્યો ને ગણ્યો છે ઘણો ગુમાની આ;
સ્ત્રીથી ન સ્વભાષા શુદ્ધ ખોલાય. દેશીં ૧
- ભાઈ તો બૂગોળ ને ખગોળમાં ધૂમે છે;
આઈનું તો ચિત્ત ચુલામાંલ. દેશીં ૨
- પુરુષ આ પ્રવીણ પુરો પુસ્તકો રચે છે;
પેલીથી ન પત્રએ વંચાય. દેશીં ૩
- ભાઈ તો સ્વદેશને : સુધારવા મથે છે;
આઈ કહે 'હું જોઉં શી રીતે થાય'. દેશીં ૪
- પુરુષ ધૂર્ત ઢોંગીનાજ ઘાટમાં ફરે છે;
તે તો ઘેર પેલીથી પુજાય. દેશીં ૫
- ભાઈ તો સમામાં જઈ સુભાષણો આપે;
આઈ જઈ રાજવીઓ ગાય. દેશીં ૬
- પુરુષ તો પધારે સુધારાની મંડળીમાં;
પેલી પાપો મંડળીમાં જાય. દેશીં ૭
- ભાઈ તો નસીબનો નકાર કરે મૂળથી;
આઈ તો ગરોડા પૂઠે ધાય. દેશીં ૮
- પુરુષ તો પવિત્ર પરમ ઇશને પૂજે છે;
ગોવાળની ગલીઓ પેલી ચાલ. દેશીં ૯
- ભાયડો ન ભૂલથીએ ભુંકું કદી ભાળે;
ભુંડણી વિવાહે વિદ્યા ખાય. દેશીં ૧૦

દેશીઓ, ન દોષ દેશો, જો કદી એ બાપડો;	
હારી કરે એ પીડા વિદાય.	દેશી૦ ૧૧
છેકજ ન્યાં આવી રીતભાત મતિ જુદો છે;	
પ્રીત તે શી રીતે રે અંધાય.	દેશી૦ ૧૨
વાત શું કરે ને અરે ચીત તે શું એ કરે ?	
એક એકને ન જ્યાં સુહાય.	દેશી૦ ૧૩
ચાલતા વહેવારની તો વાતજ તજવી;	
એણેજ રણસંભ રે રોપાય.	દેશી૦ ૧૪
વિધાના વિનોદકેરો વાત કદી કહાડે;	
જીલું જીલું પેલો જોય સંભ.	દેશી૦ ૧૫
વર્તમાનની વાત એને નહિ ગોડે;	
એનો તો જુદોજ છે દુનિયાય.	દેશી૦ ૧૬
એને ઝોડઝપટની, કે કામણ ટુમણનીજ વાત;	
કે - ફૂટવા જવાની રે સદાય.	દેશી૦ ૧૭
એ તો જાણે ખાવું પહેરવું ને ઓઢવુંજ;	
કે નજર ઉતારના ઉપાય.	દેશી૦ ૧૮
ઝાંઝું શું કહેવુંરે થોડું લખે ઘણું માનજો !	
અભણ જોમી મુરખની એ રાય.	દેશી૦ ૧૯
વયનુંરે કળેડું કદી હોય, હાય હાય થઇ;	
ભુંડું ભુંડું ભુંડું બહુ ભણાય.	દેશી૦ ૨૦
રૂપનું કળેડું પણ વિરૂપરે મનાય છે;	
ગુણનું કળેડું ના ગણાય ?	દેશી૦ ૨૧
કેમરે લગાર કંઈ વિચાર કરે, નાર, નહિ, કે;	
નરથી આ કળેડું કેમ વેદાય ?	દેશી૦ ૨૨

ગુણેનું કળેકું સર્વથી સંસારમાં;

લાલ્ય જેની ન કદી હોલાય.

દેશી૦ ૨૩

લાલ્ય એ લાગી રહી છે હામહામ નવલરામ;

આંખ જે ઉઘાડો તો દેખાય.

દેશી૦ ૨૪

બાઝલગનનાં તમામ નુકસાનનો ઉપસંહાર,

ગરબો. (સપ્ત ચોકા)

હારે નામ બાળલગનનું બાળો !

બાળો કે ખાડામાં ધાલોરે ! નામ બાળ૦ } ટેક.

બાળલગનનું નામજ સૂણુતાં, આવે મને કંટાળોરે; નામ૦

બાળલગનનાં દુઃખ દેખીને, દેશ થઈ ગયો કાળોરે; નામ૦

બાળ બિચારું શું સમજે એમાં ? હાહ શો માંજ્યો હાલોરે; નામ૦

દેવ ઉપર શીદ દોષ મૂકો છો ? પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ ચાલોરે; નામ૦

બાળલગનની ભુંડી રુદ્ધિ, આંખ ઉઘાડી બાળોરે; નામ૦

ભુંડી રંડાએ સુકવી નાંખ્યો, સુંદર દેશ રસાળોરે; નામ૦

બાળલગનથી તો બાળકબળનો, પાયો પૂર્ણ પ્રજાળ્યોરે; નામ૦

ઉઘમ હોંસ પરાક્રમ આદિ, સહેજે બળી ગઈ ડાળોરે; નામ૦

બાળલગનથી તો વિદ્યાવૃદ્ધિનો, મારગ મૂળથી ખાળ્યોરે; નામ૦

“ભદ્ર ભણ્યા, તો કે પરણ્યા છીએ, ધનમાં આ

ઉભી ધાડોરે;”

નામ૦

બાળલગને બળબુદ્ધિ હરીને, સુખનો સંભવ ટાળ્યોરે; નામ૦

હુન્નરકળામાં પાછળ પાડી ! પંસો વિલાતે વાળ્યોરે; નામ૦

બાળલગનથી હોય કળેડાં, દુઃખે દુઃખ જેમાં હળરોરે; નામ૦

બાળકગને હડહડતો આણ્યો, કળિન્દુગ કાળ કરાજોરે; નામ૦
 બાળકનાં મા બાપ બને છે, બાર વરસનાં બાજોરે; નામ૦
 બાળકગને તો ઢીંગલા ઢીંગલી, સરખાં બન્યાં નર
 નારોરે; નામ૦
 ભર જોબનમાં ઘડપણ આણ્યું, આણ્યો મરણનો
 વારોરે; નામ૦
 બાળકગને બન્યો, બળાહીણ, બહીકણ, આપણો સધજો
 રસાજોરે; નામ૦
 બાળકગને અરે બાયલો કીધો, ભરતનો ખંડ
 યશાજોરે; નામ૦
 બાળકગન દુઃખ સકળનું મૂળજ, કળિન્દુગ એજ
 વિચારોરે; નામ૦
 બાળકગન તણ તણ, નવલ સ્વજન સૌ દેશને ડૂબતો
 તારોરે; નામ૦

ફિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજને સારુ.

લાડી વિદાય.

ગરબી ૧ લી. (સત્યાગ્રહ ત્રિતાલ)

આજ હોય સાસરે લાડી વિદાય કરે,

આશરે, ઈશ તારે !

ઈશ, તું રક્ષણ કરજેરે એનું;

એનું ન અન્ય કો ત્યાંયરે !

આશરે.

૧

સાસરું હોય સુવાળી ધણેરી

તો પણ કહણ કહેવાય રે.	આશરે૦	૨
ગામ અજણ્યું ને ઠામ અજણ્યું;		
જન અજણ્યા માંલ્ય રે.	આશરે૦	૩
ખાવું પીવું પણ પરમરજી પર;		
ભૂખે મુખે ન મગાય રે!	આશરે૦	૪
નિત્યનાં નીઝણ કરતાં શીખવાં શું;		
આ વ્રત કાઢ્યું વડાય રે?	આશરે૦	૫
ખોલવું તો પૂછ્યું, ચાત્રવું ચલવ્યું;		
કહેલુંજ કરવું સદાય રે.	આશરે૦	૬
બાર વરસની બાળકીએ ક્યમ;		
ઠાવકાં આમ થવાય રે?	આશરે૦	૭
રમતી કૂદતી હરણીએ તો ક્યમ;		
પગલાં ભરાવ્યાં ભરાય રે?	આશરે૦	૮
લાડે રમેલીથી કેમ ચરણ મુખ;		
ને મન બાંધી મુકાય રે?	આશરે૦	૯
જીવતાં જડ થઈ પુતળાં પેડે;		
નચવ્યાં કેમ નચાય રે?	આશરે૦	૧૦
જોગો જતીનો ન જ્યાં ગતિ ચાલે;		
તે કેમ કહો એથી થાય રે?	આશરે૦	૧૧
થાઓ કે નહિ પણ નિશ્ચે કરે છે;		
એમજ સુકોમળ બાળાય રે!	આશરે૦	૧૨
એથી અધિક કુંઈ હોએ ત્યારેજ;		
નવલ સાસરોં નંદાય રે?	આશરે૦	૧૩

નરવી ૨ જી. (ચોથોકા.)

સાસરે જતી છોડીને ઉત્તર.

માડી તું મારી, છોડને શોક નકામો, } ૨૬.
છોડીને સાસરી વીણુ ક્યાં વિસામો ? }

સાસરી તો સર્વે સ્ત્રીને શીર સરજી,
એમાં સુખ શોભા સકળ સુંદરજી;
ચાલી આવી રીત એ તો ધરધરજી. માડી૦ ૧

માટે તમે ધીર ધરી મને આપો,
મને તો સહેજે હોય સંતાપો;
ગમે ન જવું મેલી માયાળુ માખાપો. માડી૦ ૨

કાપીને કોમળ કેળની ડાળી,
જાણે ખોદી ઠાગ કદલુમાં ઘાલી;
રૂએ રૂએ આંસુડાં તે ઢાળી. માડી૦ ૩

કલેજીં માંડે તો ફડફડ થાએ,
પીપળનાં પાન પેઠે કુંપાએ;
મારે મન પૃથ્વી રસાતાળ જાએ. માડી૦ ૪

એવું મને લાગે છે સહજ સ્વભાવે,
સાસરીએ જવું પ્રથમ કેને ભાવે ?
સહેજે સદા સર્વેને રડવું તો આવે. માડી૦ ૫

તોપણ આ શોક ક્ષણિક ગણુ મારો,
ઉડો ને ગાઢો બહુજ છે તારો;
દુઃખી મારા દુઃખમાં હોય વધારો. માડી૦ ૬

સાસરીએ દુઃખ તો પહેલું પલ્લામાં,
 તમે કહ્યાં તે બધાં દુઃખ સાચાં મા;
 તોપણ સહ્યાં વણુ શો છુટકો છે મા ? માડી૦ ૭
 માટે મા, શોક તજી કહો પ્રીતે,
 સાસરીએ સુખી થવાય શી રીતે ?
 પરાયાં હોય પોતીકાં નીત્યે. માડી૦ ૮
 શાખાશ ! શાખાશ ! સુતા મતિ તારી ?
 સફળ કરી સફળ કેળવણી તે તારી !
 સુખી રહે આ છેલ્લી નવલ શોખ ધારી. માડી૦ ૯

ગરબી ૩ જી (અષ્ટથોકા ત્રિતાલ)

શિક્ષાસૂત્ર.

સાંભળ, સાસરે વાસ કર્યાનાં,
 સૂત્ર પરમ મર્માળારે;
 અક્ષરે અક્ષર અંતર કોતરી,
 રાખજે કોમળ બાળારે. ટેક.
 કામ કહણુ બહુ કરવાં પોતીકાં,
 ને છે છેક પરાયારે;
 એવું કરવું તો ઈર્ષ્યેર હાથે,
 પણ આપણે થાવું ડાહ્યારે. સાંભળ૦ ૧
 પ્રેમ વિના પર પ્રેમ પમાય ન,
 કેમે કરી કો કાળેરે;
 માટે પ્રથમ તો આપઅંતર ભર,
 અસુરપક્ષ પર વા'લેરે. સાંભળ૦ ૨

શ્વસુરપક્ષ છે પક્ષજ તારો,
વિચારી જો ચિત્ત માંહીરે !
જે કુળ ઉપજી ઉછરી હેતે,
ત્યાં તો થઈ તું પરાઈરે !

સાંભળ૦ ૩

ધર તે સાસરકુંજ હવે તુંજ,
આ તો પિયરે સૌ કહે છે રે;
ભાઈ ભોજાઈ આપે રીઝી જે,
બાપડી બેન તે લે છે રે !

સાંભળ૦ ૪

હક હીયાંથી ગઠયો, બેઠો ત્યાં,
કઠણુ વચન આ કહેતાં રે;
હૈયું માંડે ઉથલાઈ જાયે,
આંખે આંસુ વહેતાં રે.

સાંભળ૦ ૫

પરધરતું ધન પુત્રી કહાવે,
સાચું આજ મેં માણ્યું રે !
સુખ દેખીશ હવે હું જ્યારે તે,
સાચું સરણ એ જાણ્યું રે.

સાંભળ૦ ૬

જાણી શ્વસુરકુળ કુંજ જો તાંડે !
રહેજે રોજ તે રૂપે રે;
તેની શોભાએ શોભા તારી,
સુખે સુખ દુઃખ દુઃખેરે.

સાંભળ૦ ૭

“પિયરે પનોતું રાખો પ્રભુ, પણુ,
સાસડે તો ધર માંડે, રે”;
એમ વિચારી મનસા વાચા,
કર્મણુ કરે તે પ્યાડે રે.

સાંભળ૦ ૮

ત્રેમે પોતીકું એમ ગણ્યું કે,
સહેજે પોતીકું થાશે રે;
સાસુ, નણંદ, વર, દીયર, સસરો,
સર્વે ચિત્તથી . ચા'શે રે.

સાંભળ૦ ૯

વખતે વચન કડવાં કહે તો પણ,
વિનય ન તજવો તારે રે;
“વનો વેરીને વશ કરે છે”,
મંત્ર એ મોઘો ભારે રે.

સાંભળ૦ ૧૦

“કામ ક્યાં તેણે કામણુ કીધાં”,
એ કહેવત છે સાચી રે;
દોરા ચિટ્ટી ને છુમંતરની,
કથની કપટી કાચી રે.

સાંભળ૦ ૧૧

વિનય, વવેકને વા'લ વધારી,
ધરો ધોરજ, કરો કામો રે;
સદા સુધડતા, સદ્ગુણુ ઝહીને,
નવલ કહે સુખ પામે રે.

સાંભળ૦ ૧૨

ગરબી ૪ થી (રાગ ઉપરનો)

શાણાં, સુધડ સદ્ગુણી બની બેની,
સાસરે સુખીઆં થાજે રે!
સંસારે સૌને સ્ત્રીકર્તવ્યો,
કરી પરમ પદ પાને રે!
છ'ર મિળજ તો ત્યાગજ કરવો,
જો સાસરીએ રહેવું રે!

શાણાં ૧

શાણુપણે સૌ સાથે બોલવું,
ચાલવું, લેવું દેવું રે.

શાણું ૦ ૨

મધુર વચન, છે મધથી મીઠાં,
જનમન રંજનકારી રે;
નારીનું ભૂષણ-નારીજ નહિ જો,
નમ્રપણું ન ધરનારી રે.

શાણું ૦ ૩

સ્વજન, પરજન, દાસ દાસીશું,
વધવું વિધિ વિવેકે રે;
સૌ સાથે સૌ લાયક ચાલવું
માલવું મારગ સીધે રે.

શાણું ૦ ૪

વણુ કહે મન વર્તી વરતવું,
સાસરે સૌને અનુસરતું રે;
પિયુરંજનપર તો મન નિશ દિન,
ખંતે અખંડજ ધર તું રે.

શાણું ૦ ૫

પ્રેમે પિયુમન રંજન કરવું,
માનિની ધર્મ એ મોટા રે;
ચાર પદારથ એથી પમાએ,
અન્ય ઉપાય તે ખોટા રે.

શાણું ૦ ૬

સ્વામી સંયમે શ્વસુરપક્ષની,
સેવા કરવો સુરીતે રે;
માતપિતા સમ સાસુસસરા,
માનવા મનથી નિત્યે રે.
પોતાનુંજ ધર હવે થયું જો,
તે તો સંભળાવું બાવે રે;

શાણું ૦ ૭

ધર ગોઠવણી તો ગોરીનો,
ગરવો ધર્મજ કહાવે રે.

શાણાં ૮

રાતદિવસ મથી મરે મરદ જો,
કરવા ધરમાં કમાણી રે;
આણી કમાણી ન વાપરી જાણી,
બાયડી નહિ હે ભુંડાણી રે.

શાણાં ૯

શાણીં સુધડ સ્ત્રી રોજ કરે છે,
રુડી વ્યવસ્થા ધરની રે;
કરકસર કરે, રહે સૌ સરખી,
શોભા વધારે વરની રે.

શાણાં ૧૦

ધર જોઈ ધરધણિઆણીંનું,
મૂલ કરે સૌ કોઈ રે;
જો ધરમાં ગુંચવાડો દેખે,
કહે “કુચ્છડ કટ મોઈ રે.”

શાણાં ૧૧

સુધડનાં ધરબાર, ને ઓરડા,
આરસ જોવાં રૂપાળાં રે;
સદા સુધડ રહે સુધડ સુંદરી,
રાખીં સુધડ બાળબાળીરે.

શાણાં ૧૨

બાળકની સંભાળ કેળવણી,
સ્ત્રીનો ધર્મ એ ત્રીજો રે;
તણે ધર્મ સરસ ને સરળ એ,
પાળ્યા તો પ્રભુ રીઝ્યો રે.
પ્રભુને પ્રાર્થનાથી પ્યારાં,
કર્તવ્ય કર્મો કરવાં રે;

શાણાં ૧૩

જપ તપ વ્રત ઉપવાસ મૂકી પણ,
પ્રેમે પતિવ્રત ધરવાં રે.

શાલુાં ૧૪

પતિવ્રતા પતિને અનુસરતી,
હીડે હરધડો હેતે રે;

તેનો મરજ તેએ એની મરજ,
જીવનદોરી તો તે છે રે.

શાલુાં ૧૫

પ્રાણુથી પ્યારો ગણી પિયુને,
અનન્ય ભક્તિ કરતી રે;

દુર્જન દુષ્ટને દેખીજ દૂરથી,
આધી એ એસરતી રે.

શાલુાં ૧૬

નિર્જન વન, ને નિર્ધનતામાં,
રહે પિયુ પાસજ હરખે રે;

સ્વામી વિના નહિ સ્વર્ગે સોહાએ!
સ્વામી સંગે સુખી નરકે રે!

શાલુાં ૧૭

સતિ પતિથી છૂટી પડે નહિ,
છાયાવત્ ગત એની રે;

પતિવ્રતાનું પરમ તત્ત્વ છે,
પાતજ, સાંભળ એની રે.

શાલુાં ૧૮

એની પતિવ્રત ધારી ધોરજથી,
કુળની કીર્તિ વધારી રે;

વિશ્વંભરનો રાખી ભરોસો,
રહેજે, એ એટી વિચારી રે.

શાલુાં ૧૯

સુખી તું સદા હોજે ઉભય સ્થળ!
કર મંગળ! લાડધેલીરે!

માની કૂંખ વખાણુજે વા'લી !

માનો નવલ શીખ છેલ્લી રે.

શાણાં ૨૦

સ્ત્રીસ્વરૂપ.

ગરબી

સંસારનું નૂર છે નાર,

સજન સંસારનું નૂર છે નાર.

સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખસાર. ટેક.

સજન, સ્ત્રી સુધરે સકળ સુખસાર;

ધૂળધાણી બધું નિરધાર, એ વણુ. ધૂળ૦

સુંદર સ્ત્રીનું મુખડું, સુંદર સ્ત્રીનું તન;

સુંદર સ્ત્રીના બોલડા, સુંદર સુંદર સ્ત્રીનું મન ! સજન સં૦ ૧

સુંદર સેવા સ્ત્રી કરે, સુંદર ધરેજ સ્નેહ;

સુંદરતા સંસારમાં, ભરનારી નારીજ છેય ! સજન સં૦ ૨

આપે જન્મજ જગતને, પાળે પૂરણુ પ્રીત !

એનાજ નામ આધારથી, કહાવે ઈશ્વરો અંખા ખચીત !

સજન સં૦ ૩

મીઠું બોલી મન હરે, ટાળે તન પરિતાપ;

આદતમાં ધીરજ ધરી, ધીર આપે એ નરનેજ આપ.

સજન સં૦ ૪

ધરણી ધરતો સ્તંભ છે, ધરનું ધરણીજ માન;

ધરણી ધરનું ધરેણું છે, ધર ધરણી વિનાનું સ્મશાન.

સજન સં૦ ૫

(૫૨)

ધડપણમાં ધરણી સમી, સેવા કોથી ન હોય;
સ્વર્ગે પણ સંગે ગઈ, તેતો નારીજ ! નર નહિ કોય.

સજન સં૦ ૬

ધન ધન નારી નામને, પ્રેમી પરમ અપાર !
પાળે પ્રેમે સર્વને, એતો આઘ શક્તિ અવતાર.

સજન સં૦ ૭

નિંદા એની જે કરે, તે પાપી ગુણુચોર !
દુર્ગુણને દરોએ ડૂબે, તોએ દોલડે દયાનુંજ જોર.

સજન સં૦ ૮

ગોરી ફૂલ ગુલાબનું, સૂકે કે કરમાય;
કે કોહે વણુ કાળજી, તોએ જાતિસુગંધિ ન જાય.

સજન સં૦ ૯

શાસ્ત્રી, પુરાણી, પંડિતો, શાણા સજ્જન સર્વ !
સાચે સાચું હું કહું, તમે માનો મૂકી મન ગર્વ !

સજન સં૦ ૧૦

દીસે દુર્ગુણ આજ બહુ, નથી એની કંઈ નાજ;
પણ એ દુર્ગુણી મૂર્ખ કે, જે છે તે તમારાજ કાજ.

સજન સં૦ ૧૧

આદે દમયંતી, સૌતા, દ્રૌપદી આદિ અપાર;
યઈ ગઈ બહુ ગુણુવંતીઓ, તે હતી નારીજ નિરધાર.

સજન સં૦ ૧૨

ધર્મે કર્મે ન કેળવો, નાપો કંઈ પણ જાન;
રાખો જે હેવાન તો, ક્યમ હોય ન એ હેવાન !

સજન સં૦ ૧૩

હા ! અમળાઓ હાયરે ! હાલ છેજ હેવાન !

ખાવું પીવું ખેલવું, એ ત્રણનુંજ જેને બાન. સજન સં ૧૪

જ્યાં હેવાનજ હારનો, સધળો સુંદર સાથ;

ત્યાં જીવ્યાથી તો બહુ, ખરે મરણ નવલ ઓ નાથ !

સજન સં ૧૫

નીતિનો ચીલો.

ગરબી (ત્રિઅડા)

- ચાર* ચીલો આ નીતિનો, ——— નરનારીરે;
 ધારો ધરી ઉર ખંત, કહું છું વિચારીરે.
 ભાવ પંથે ભુંડા ઉંડા, ——— નરનારીરે;
 છુપા કુપા છે અનંત, કહું છું વિચારીરે. ૧
 જેના વિવિધ મનોહારી, ——— નરનારીરે;
 વેલે છવાયાં મુખ, કહું છું વિચારીરે.
 જે ચૂકીએ પગ મૂકતાં, ——— નરનારીરે;
 હોયજ અનહદ દુઃખ, કહું છું વિચારીરે. ૨
 એ ગોઝારા રૂપમાં, ——— નરનારીરે;
 પડ્યા હજારો અળણ, કહું છું વિચારીરે.
 હસવામાં ખસવું થયું, ——— નરનારીરે;
 ગયા રૂંધાઈ પ્રાણ, કહું છું વિચારીરે. ૩
 માટે ચિત્ત ચેતી તમે, ——— નરનારીરે;
 ચાલો ચીલે ચીલેજ, કહું છું વિચારીરે.

ચીલો એ પ્રાચીન છે, ——— નરનારીરે;
સુંદર સુખકર સે'જ,^૧ કહું છું વિચારીરે. ૪

ચીલાની બે બાજુએ, ——— નરનારીરે;
અખંડ તરુવર હાર, કહું છું વિચારીરે.
શીતળ છાંયે શોભીતી, ——— નરનારીરે;
ફળ અમૃતમાં છે સાર, કહું છું વિચારીરે. ૫

ચીલે ચાલવું સે'લ છે, ——— નરનારીરે;
સીધો સમતળ^૨ છેક, કહું છું વિચારીરે.
છે કુંચન રજ છાંટીઆં, ——— નરનારીરે;
ગુલજલ^૩ બહેક બહેક, કહું છું વિચારીરે. ૬

કોણુ અભાગી આ ચીલો, ——— નરનારીરે;
છોડી હીડે કુવાટ, કહું છું વિચારીરે.
મારગ પણુ એ પાંસરો, ——— નરનારીરે;
નહિ ભો કે ન ઉચાટ, કહું છું વિચારીરે. ૭

ચીલાથી ચૂકી જરા, ——— નરનારીરે,
આડાં અવળાં ન જાઓ ! કહું છું વિચારીરે.
હગવાડીના ઠાઠથી, ——— નરનારીરે;
ભૂલી શીંદ ભરમાઓ ! કહું છું વિચારીરે. ૮

ચીલો ચૂક્યાં તેમણે, ——— નરનારીરે;
આખર ખાધીજ થાપ, કહું છું વિચારીરે.

પર વીતે ચેતેજ, તે——નરનારીરે;
 ખરાંજ ચતુરાં બાપ+! કહું છું વિચારીરે. ૯
 આજ ચૌલે ચાલી ગયાં,——નરનારીરે;
 પૂર્વ સર્વ સુજાણુ, કહું છું વિચારીરે.
 પામ્યા પરમાનંદ પદ, નરનારીરે;
 નિશ્ચલ નવલની વાણુ, કહું છું વિચારીરે. ૧૦

“ મારી ભરતભૂમિ ”—સ્વદેશસ્તોત્ર.

ગરબી.

મારો ભરતભૂમિ !

રૂપાળી સુયશાળી, સુશીલ પુનિત } ૨૬.
 તારા ચરણ ચૂમી,

આનંદે વંદુ જય ! હરદમ* નિત્ય !

સૌ સૌમાં કાંક વિશેષ છે !—

પણ તું તો અલૌકિક એકજ છે !—

મારો ભરતભૂમિ— ૧

કોણુ આવે હિમાલયની હારે ?

કોહિનૂરે અન્ય હીરા હારે;

+ એ મારા બાપ એટલે વા'લા જે પારકાને વીતે તે જોઈનેજ પોતે ચેતી ચાલે, તેજ ખરેખરાં ચતુર સમજવાં, મતલબ કે અની-તિના ખાડામાં જે પડે છે તે ગમે એટલાં ચતરાં (ચતુરાં) થઈને ફરે છે, પણ ખરું જોતાં જરાએ ચતુર નથી.

* પ્રત્યેક શ્રાસની સાથે, હમેશાં.

વણુ શેલડી સરસ સાકર ક્યારે ?

મારો ભરતભૂમિ— ૨

શી ફળદ્રુપતા સ્થળ સ્થળ સોહે !—

નવરંગી રમણી મુજ મનડાં મોહે !—

જાણે વાડો વિશ્વંભરનીજ હોએ.—

મારો ભરતભૂમિ— ૩

સાથે વિશ્વંભર વાલો તું ઝાઝી,

સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધો સાજ;

તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખાજ.

મારો ભરતભૂમિ— ૪

દેખી દુનિયા મરે છે દોલ દાઝી,

પણ ફીકર ન રાખ પ્રભુ તું રાજ;

હાય ! હાલ તેની છે ઈતરાજ !—

મારો ભરતભૂમિ— ૫

તારો વાંક નથીજ, તથાપિ એ,

અમે બ્રહ્મ કપૂત મૂંઢ પાપીએ;

દેવ છેક દુબ્યો !—હજીએ !—

મારો ભરતભૂમિ— ૬

મદ, આગસ, ધર્ષા ને અનીતિ,

મતિ મતલબી, આંધળો નીચ અતિ;

સુખ સાર્વજનિક સમજે ન રતિ.—

મારો ભરતભૂમિ— ૭

જાણી જન્મભૂમિભક્તિ તો નામે નહિ,

એક પેટની વેડ અખંડ લહી;

ઉચી ઓડ બળદીએ કાધી ન કહી.—

મારો ભરતભૂમિ—

૮

એવા જનને ધિક ધિક ધિકજ છે,

કાડી કાગડા એથી તો હીકજ છે;

જેને જાતિની દાઝ અધિકજ છે !—

મારો ભરતભૂમિ—

૯

હોટેંટાટ, કાફીર જે કહે,

જંગલીમાં જંગલી જે લોકો;

જન્મભૂમિ^૧ મજન અનભિય ન કો.—

મારો ભરતભૂમિ—

૧૦

સ્ત્રીઓ પણ અબળા જે બાકી,

તેણે દેશભક્તિ સખળા દાખી;

ધર્તિહાસ છેજ એનો સાખી.—

મારો ભરતભૂમિ—

૧૧

જન જન્મી જન્મભૂમિ જે ન ચાહે,

સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ રાક્ષસ એ;

રે રાક્ષસ રુડા સ્વપક્ષે રહે !—

મારો ભરતભૂમિ—

૧૨

આવા બ્રહ્મ સંગે ભંડાઈ માતા,

જે જગતને સુજનતા^૨ મૂળ ગાતા;

જેનો જસ જશવંત હજી પણ ગાતા.—

મારો ભરતભૂમિ—

૧૩

૧. જન્મભૂમિની ભક્તિથી અનુપ્રાપ્ત કોઈ જંગલી લોક પણ નથી.

૨. સુધારો (Civilisation)

તું તો સત્ત્વગુણી તત્ત્વજ્ઞ વેત્તા,
દેશ દેશથી પંડિત જ્યાં વહેતા;
થઈ શિષ્ય સહોત્સાહે રહેતા.—

મારો ભરતભૂમિ— ૧૪

તારાં કાર્ય ત્યારે યવને બાળ્યાં,
મહા શીળ, નિર્મળ, બુદ્ધિવાળાં;
આ ! “દેવાં કમાડે પડે ન તાળાં.”—

મારો ભરતભૂમિ— ૧૫

સેવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ભૂમિ,
ધન્ય ભાગ્ય નવલની તું જન્મભૂમિ;
તારી ભક્તિ રંગે રંગ રહીજ છૂંભી.—

મારો ભરતભૂમિ— ૧૬

एकज वेण राखवा विषे.

રાગ બેઠાવર.

સદા રાખોરે, સદા રાખોરે, શાણું સુજન સુગણું, } ૨૬.
એક વેણુ સુસત્યનું.

એકજ વેણુ ઉપર ચાત્રે, જુઓ,
સંસારનોરે, સંસારનોરે, બધો કાર વે'વાર,
હોય લાખોની આપ લે,
લોક ધંધોરે, લોક ધંધોરે, કરે ધમધોકાર—એકજ વેણુ ૧
એક વેણુ વીંટયું વિશ્વ કાં,
વેપારી રે, નરનારી રે, નોકર ને શેઠ;
સર્વ જીવે રાજા પ્રજા,
વિશ્વાસેરે, વિશ્વાસેરે, ખરે વિશ્વમાં નેટ—એકજ વેણુ ૨

એક વેળુ વિના તો પા ધડી,
 જ્યમ ભેળારે, જ્યમ ભેળારે, રહી શકે કો જન ?
 જઈ જંગલમાં એકેકથી,
 શું છટારે, શું છટારે, વસે જોજન જોજન-એકજા ૩

એક વેળુ વિના ગુણુ કોટિધા,
 હોય તોપણુરે, હોય તોપણુરે, તેનું કોડી ન મૂલ;
 બાળક પણ હાંસી કરે,
 “એ તો જુઠારે”, મળ્યું ડા'પણુ ધૂળ !-એકજા ૪

એક વેળુ વિના નર રડવડે,
 જ્યમ રોડુરે, જ્યમ રોડુરે, ખર્ચુ ભીંતથી હોય;
 હામ ન ઠરવાનો મળે,
 ભમે ભૂલ્યોરે, ભમે ભૂલ્યોરે, બની આવરો સોય-એકજા ૫

એક વેળુ ગયું તો સૌ ગયું,
 સૌ તુચ્છજરે, સૌ તુચ્છજરે, ગણે તરણાથી લોક;
 થાય હડે હડે જાય જ્યાં,
 પછી સાચુરે, કદી સાચુરે, બોલે તે પણ ફૈક-એકજા ૬

એક વેળુ કારણુ દારૂણુ શાં,
 દુઃખ વેઠ્યારે, દુઃખ વેઠ્યાં રે, હરિશ્ચંદ્રે અખેદ !
 ભૂપ* બહોરે પેલો ક્રાન્સનો !
 આવી આપે જે, આવી આપે જે, પડ્યો પાછો કેદ !-એકજા ૭

* ક્રાન્સનો રાજા જોન જે લડાઈમાં હારી ઇંગ્લાંડમાં કેદ પડ્યો હતો તે કેટલાક કોલકશર કરી પોતાના રાજ્યમાં પાછો આવ્યો, પણ ભોકે તે શરતો કબુલ ન રાખી તેથી એ સત્યવાદી રાજા પોતાના વેળુ ખાતર આપોઆપ પાછો ગયો અને ત્યાં કેદખાનું ભોગવ્યું.

એક વેળુ સત્યનું રાખતાં,
 સુખ નિશ્ચયરે, સુખ નિશ્ચયરે, એક લોકે થોક;
 નિશ્ચય વાર નવલ કવે,
 અરે માનોરે, અરે માનોરે, જગતના લોક !-એકજગ ૮

નહિ બોલવા વિષે.

ધોળ-રાગ ચેલાવરનું.

જીવ કદીએરે, નહિ વદીએરે, જરા જૂઠું વચન; } ટક.
 જૂઠું ^૧જન એ રે ^૨જહાનમાં
 આપી ઈશે વિશેષ પશુ થકી,
 અલ્યા વાણીરે, દયા આણીરે, કહેવા ઉરના વિચાર;
 તે તો લાંકી દુમેરી તે,
 જગ ઠગવારે, જગ ઠગવારે, માંડયો વાણી વ્યાપાર ! જૂઠું જન. ૧
 સૂણ ! સત્ય સંસારનો સંતંબ છે,
 જે આધારેરે, જે આધારેરે, એ ઉભો ખીન ધાક;
 જે વણુ કડક તૂટી પડે,
 જેને આંખેરે, વણુ શાખેરે, ધીરે જઈનું ન શાક. જૂઠું જન. ૨
 રે ! શાખ ભુંડીજ જુઠાતણી !
 છતાં સાચુંરે, છતાં સાચુંરે, એનું જુઠું મનાય;
 જેવા આવ્યો સાચ, પણ,
 પેલો જૂએરે, પાડી જૂએરે, મુઝો મૂર્ખ વૃથાય. જૂઠું જન. ૩
 જીવ ! જીભ શીદ જૂઠું વટાળીએ ?
 વદે જૂઠું તો રે, વદે જૂઠું તો રે, ગૂઢ પાપી જન;

પાપ પોતાનાં ઢાંકવા,
ન ઢાંકાયજરે, ન ઢાંકાયજરે, જાણુ નિશ્ચય મંન. જૂઠું જનન ૪

ભુંડું છાણુ ઉડી ગોઝારમાં,
ધર્યું ઢાંકીરે, ધર્યું ઢાંકીરે, ઊડે ગંધાર્ધ આપ!

થૂ થૂ થૂ થાયજ તથા,
વૃથા બાંધેરે, મૂઢ બાંધેરે, ગાંઠે એકના બે પાપ! જૂઠું જનન ૫

જીવ નિશ્ચય કરીને જાણુ તું,
તરે સત્યજરે, તરે સત્યજરે, ડૂબે જીવું ઝાઝ;
તદપિ કાગળની કરામતી,
એ શા અર્થનુંરે, એ શા અર્થનુંરે, શોભે તાપ્તમાંજ! —
જૂઠું જનન ૬

છે જૂઠું જંજળની જળ જ્યાં,
એકે બીજુંરે, બીજે ત્રીજુંરે, ગુંથ્યું ગણ્યું ન ગણાય;
થું સંભાળે અભાગીઓ.
ઝટ જેતારે, ઝટ જેતારે, કો ટપ્પ ઝડાય. જૂઠું જનન ૭

વાંક નજ કર, પણ કદી થાય તો,
સાચે સાચુંરે, સાચે સાચુંરે, માની માગને માફ;
માફજ મળશે સો વસા,
નહિ તોએરે, નહિ તોએરે, ટળશે અંતર તાપ. જૂઠું જનન ૮

જો અંતર્ગત અંતરે,
તે રાજીરે, રહે રાજીરે, વહે ઉર આનંદ;
અતુલ અનુપ નિજનંદ છે,
નિજનંદનેરે, નિજનંદનેરે, જાણે થુંજ મતિમંદ? જૂઠું જનન ૯

છે સત્યસ્વરૂપજ શ્રી પ્રભુ,
એને વા'લુરે, અન્ય વા'લુરે, નથી સત્ય સમાન;
છે સત્યસ્વરૂપને પરભવી,
આં રહેશોરે, શું કહેશોરે, પૂછે નવલ નિદાન. જૂઠું જાન ૧૦

બાલકપર પ્રીતિ ય સ્ત્રીનું ભૂષણ છે.

રાગ હાલરડાનો.

વનિતા કુળવંતી બોલાવે વા'લે બાળને,
મીઠાં અમૃત ઝરતાં નયણે વયણે નિત્ય;
નિત્યજ ખંતેથી ખાવાનાં બેલવણાં તથા,
આપે કેળવણી સુખકરણી સુંદર રીત. વનિતા ૧
વનિતા કુળવંતી, ને વા'લ અપારજ બાળપર,—
પછી તે પોતીકું પરતું કે જેતું હોય;—
એને હૈયે ઉમળકો આવે જોઈજ બાળને,
વા'લે બોલાવે તે વેળા શી સો'ય? વનિતા ૨
આંખો હીરાસી આંખે! હસતું મુખ શું મધુર!
શોભે શાં સુંદર મનરંજન ખંજન ગાલ!
ઉઘડી અર્ધ અધરપરવાળી સુવર્ણ ઝખૂકતી,—
ઝખકયું ઝળગળ જાણે નિર્મળ દૌલતું વા'લ. વનિતા ૩
એની વાણી તો નરમાશ મિઠાશ અજખ મરી,
જેણે બાળકનાં મન વશ થઈ જાયજ સે'જ;
એને દેખે કે દોડી ભેટે હેતે અતિ,
એતું કહ્યું કરે સઘળુંજ હરખે હરખેજ! વનિતા ૪

રે વણુ કહે અતિ મન વર્તે છે તે તો સદા,
રડતાં રખે દુભાયે એનું દયાળું દીલ;
છરાયાં છોડે પરાયાં પણુ રે એને કલ્યાગરાં,
સાચે જાહુગઈજ જોવું એનું સુશીલ !

વનિતા૦ ૫

એનું કારણુ પણુ આધું નથી, સમજવું સે'લ છે,
સમજે સુંદરીઓ ! ઓ ! હિંદની આપે આજ;
એ નથી પીટ્યા કહી કદીએ બાળ ધબેડતી,
જે છે નહિ નારીનાં પણુ કૃત્યાનાં કાળ.

વનિતા૦ ૬

લાજે કુળવંતી બોલતાંએ ઉચે સ્વરે,
તો તે નિજ બાળક પર કેમજ હોય કઠોર !
વાણી કડવી કઠોર બાળ નઠોરજ હોય,
વાણી વા'લપની વશ કરે હરાયાં ઠોર.

વનિતા૦ ૭

વાણી વા'લપની વદવા સરજી છે સુંદરી,
રહી છે સુંદરીની સુંદરતા વા'લપ માંભ;
વા'લપ બાળ પર જામે જ્યારે શશી પૂર્ણ સમ,
ત્યારે નવલ અલોકિક દેવીજ છે દેખાય !

વનિતા૦ ૮

વિશ્વંભરનો ઉપકાર.

ગીતચંદ્રાવળા નાના (ધ્રુવાખ્યાનનો રાગ.)

જે જે ! વિશ્વંભરનાથ; હું તને વંદુ વારંવાર;
વારંવાર તું જે કરે જનપ્રતિ પ્રતિદિન ઉપકાર,
જે ઉપકાર ન હુંથી ગણાય;
અનહદ હદમાં કેમજ માંય !

દહાડો રાત, પ્રભાત ને સાંજ

પળપળ સંભાળો છો રાજ! ને ને ૦ ૧

પાળે, સંભાળે સદા તું તો અખલ જગતમાં જન,
જળચર ભૂચર, ખેચરને, વળી ધતરેચર પણ અન્ય.

અન્ય હશે બ્રહ્માંડ અખંડે,

તે સર્વેનાં દુઃખ તું ખંડે;

એક અનંત તું પુરં કરે;

આહા! આ તે અકળજ ખરે! ને ને - ૨

અકળ, અરૂપ, અનુપને હું કેવા! તે કહું કેમ?

તેમ એક આ તો દીસે નિત્ય કરવું વિશ્વનું ક્ષેમ!

વિશ્વનું ક્ષેમ ચહે ચિત નિત્ય,

કુંજરથી તે કીડી સહીત;

સર્વેની સંભાળ સમાન,

લે છે દેવ દયાજ નિધાન. ને ને ૦ ૩

દયાનિધાન! કૃપાળુ! ઓ! કરુણાળુ કૌરતાર!

છે વિધવિધના વિશ્વમાં ભર્યા અન્નકિદકભંડાર.

અન્નકિદકભંડાર ભર્યા તે,

ખાઈ જીવે છે જગતજ ખાંતે;

ખાજ સુખદ, ને સ્વાદે ભર્યાં,

વિધવિધનાં ને જાય ન ગણ્યાં. ને ને ૦ ૪

જાય જાણ્યાં નહિ સર્વ તે સુખસાધન તેં ને કીધ,

વૃક્ષ, વનસ્પતિ, વેલી ને પશુ પક્ષી ખનિજ વિવિધ.

પશુ પક્ષી વિવિધના હોયે,

નદી કુંગરીએ મનડાં મોહે;

શો કહું આકાશે સુંદર બહાર !

ધન ! ધન ! ઈશ રસ દાતાર. જે જે૦ ૫

ધરિર તું ઉપકાર તો કરે જન્મ્યાં ત્યાંથીજ સાર,

રે ! જન્મ્યાં પહેલાંય તેં પય નીપજવ્યું નિરધાર.

નીપજવ્યું નિરધાર તેં દૂધ,

તારી તો છે અગમજ બુદ્ધ !

અગમ ખેલ તો તારો અરે !

રુધિરનું દૂધ કોણજ કરે ! જે જે૦ ૬

દૂધ કર્યુંજ રુધિરનું અતિ શુદ્ધ સરસ ગુણકાંડે,

એ ગુણ ભૂલે એવું તે કોણ લૂણહરામોં નહાંડે ?

લૂણહરામોં નહાંડેજ હશે,

તે વિશંભરને ભૂલશે;

વિશંભરના ગુણ અનંત,

ગાય પશુ પંખી છંદ્ર નંત ! જે જે૦ ૭

નંત ઝીણાં જળખિંદુમાં અગણ્યાં આંખે ન જણાય,

તે સર્વે સંભાળથી ઘડયાં કરી કરામત કાય.

કરી કરામત તેં તો વડી,

સુખકર સર્વે અવયવો ઘડી;

તે પ્રત્યેકનું પોપણ થાય,

તેવા સાજ સૃજ્યા વળીં ત્યાંય. જે જે૦ ૮

સાજ સૃજ્યા સુખના જગે જગરાજ ધરી દીલ દાઝ,

દાઝ અધિક ધરી વળીં મૂકોં બુદ્ધિ માણસમાંજ.

બુદ્ધિ વિવેકને જાણો અમૂલ્ય,

એ ભવસાગરનો છે પૂલ;

પૂલ ભવાખિધનો બાંધી હસ્યા,
અંતર્ગર્ભો રૂપે વળી વસ્યા. જે જે૦ ૯

અંતર્ગર્ભો ભોમીઓ થઈ, ઉભો ભવાખિધ પૂલ,
પૂલ ચૂકી વોહો તરફ વળે, તો પોકારી કહે બૂલ.

પોકારી બૂલ કહે છે તેહ,
વારેવારે વારે છેય;

વળી દયાળુ એ દેવનો કૃતિ,

કર તું નવલ તત્પ્રત્યે રતિ.* જે જે૦ ૧૦

• પ્રીતિ.

પ્રખ્યાત ઇંગ્લેન્ડ નોબલિસ્ટ સર વોલ્ટર સ્કોટ

કૃત

ટેલીસમેન

અથવા

તાવીજ

ભાષાંતર કરનાર

ધીમતરામ નવલરામ લક્ષ્મીરામ.

કિંમત રૂ. ૧.

મુળવાનું કેમણું:—

બુકસેલર કરસનદાસ નારણદાસ—સુરત.

ઈનામ તથા લાયબ્રેરી માટે મંજુર થયેલું છે.

બહાર પડી ચૂકી છે.

ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ ટીકાકાર

સ્વર્ગસ્થ સાક્ષર

નવલગામ લક્ષ્મીરામ

કૃત

નવલ-ગ્રંથાવલિ

શાળોપયોગી આવૃત્તિ

ભાગ ૧

સંશોધન કરનાર

રા. રા. સાક્ષર હીરાલાલ વી. શ્રોફ.

બા. એ.

કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

ચળવાનું ઉકાળું:—

બુકસેલર કરસનદાસ નારણદાસ

સુરત.

